



БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

Писма са села

XI

ДРАГИ ПРИЈАТЕЉУ,

Разговарао сам јуче дуго са учитељем из К. . . . То ти је један од поређих егземплара међу нашим учитељима. Пре свега важно је као богат човек, па онда као валан школски радник, и ако је од старијих људи, од оних што ни једнога часа нису слушали Педагогику.

Слушао сам о њему доста и лених и рђавих ствари, али га нисам познавао. Признајем да ми је јуче импоновао. Замисли човека висока, снажна; проседа, оретке и лепо очешљане косе; великих, плавих, бистрих очију, које те гледе слободно и отворено; чишта, улудно, па чак, ако хоћеш, и елегантно одевена. Веома ме је пријатно дарнуо његов сонорни глас при представљању:

— Никола Николајевић учитељ из К. . . .

Речи је изговарао јасно, нарочито паштећи се да мукле гласове јасно искаже.



Хана Квацилова, чланица чешког Нар. Позоришта у Прагу

— Суседи смо а нисмо се познавали — реткох. — То је штета.

— Ја ретко куда идем — одговори он — а и ви.

— Како сте задовољни с местом?

— Хвала Богу.

— Имате ли доста ђака?

— Педесет и четири. —

— Како сте прошли с оценом?

— Мислим да сам добро; у осталом, оцене ће нам се доцније саопштити.

— Колико имате година службе?

— Тридесет две.

— Охо, то ви сад имате и највећу плату?

— Тако је.

— Ви сте готово и нека школска историја, јер сте прошли скоро кроз све фазе кроз које је наша школа прошла.

— Готово — рече он смејући се.

— Добро се држите.

— Хвала Богу?

— Јесте ли много премештани?

— Двадесет и два пута.

— У које крајеве?

— Пропутовао сам сву Србију.

Разуме се да ме је то све заинтересовало. Позовем га кући, што он радо прихвати.

— Право да вам кажем — рече — и дошао сам највише с тога да се с вама познам.

Није много прошло, а ми већ бесмо пријатељи. Он је мене називао колегом и почео ми говорити о школским стварима, о настави, о невољама и незгодама с којима се борио; једном речи о свему. Говорио је течно, без заштивања, изговарајући тачно сваку реч и сваки глас, и у целом том разговору беше нечег топлог, приповедачког. Причу је пропраћао пуштајући густе димове из своје велике Ђилибарске мушкетике.

— Било ми је равно двадесет година кад сам постао учитељ у једном селу у Валељском округу. Млад, весео и окретан. Људи су ме волели што сам лепо невао у цркви, а попови се мноме клели. Ђака сам имао преко осамдесет, ту су неки и становали. Плате сам имао три дуката и осам цванцика, и нисам ишао по пола године да је примим. А што ће ми? Имао сам свега, свет је доносио и шаком и капом. Волели су ме што сам био добар деци, и што сам их збиља учио. Шта сам знао друго и радити, него седнем на им причам све што знам. Деца одрасла, бистра, схватала су све. Ја сам са старијима читао песарице и друге књиге, а они су оне млађе учили читати и писати. Кад је о Петрову-дне дошао директор, он ме је похвалио пред свима и ја сам одмах у почетку школске године био постављен за „дјејствителног“ учитеља X класе.

— Провео сам ту четири године. Ту сам се и оженио једном масарошком која ми је донела једно имање од 1000 дуката и која умре у другој години нашег брачног живота оставивши све мени тестаментом.

После четири године преместе ме с класом у Крагујевачки округ. Ја продам имање; и које то, које моја уштеђевина, имао сам равно 1305 дуката.

Дође за министра просвете пок. г. Матић. Он узе уносити неке реформе. Састави и програм шта све треба учити у основној школи. Ја, богат човек, а већ сам важно као неки бољи учитељ, настанем свом снагом да се изучим, јер у новом програму било је ствари које нисам разумевао. Почнем ти куповати и књига; одем до вароши те се ту посаветујем с професорима и према томе станем и учити своје ђаке.

Видео сам тек тада колику важност има богат човек. Сад, од мога богатства ако ко има користи, то сам ја; али ми се указује поштовање и од бољих и од горих, које, по моме нахођењу, ни по чему ја не бејам заслужио. Признајем отворено да сам се тим много користио, јер ми је моје богатство створило могућности да се познам с највишим круговима. Ту сам, слушајући, много научио,

а оно што бејаш научно читајући, у тим сам друштвима притврдио.

За неколико година ја одмакох од својих другова, стекох имена и гласа, важно сам као одличан учитељ, као још бољи домаћин код кога се могло ваљано почастити. Многи су ми име знали и ако ме лично познавали нису; ревизори су се редовно код мене задржавали на вечери и конаку, и мени је то све лепо плаћано наградом и признањем.

Е, али сад дођоше нови људи који нас старије почеше потискивати. То су они што почеше излазити из Учитељске Школе. Научен да будем међу првима, ја потражих њихово друштво. Ту сам се запрепастио видећи да ништа не знам. Али не хтедох за живу главу то ни самоме себи признати. Један од тих младића беше у моме суседству. Ја му одох, разговарах с њим, разгледах његова предавања, понесках да ми по једно-два из сваког предмета да на проучавање, па заседох и сам да радим.

Радио сам и дан и ноћ. Прво сам морао сам научити, онда сам натерао децу да науче, па пошто су од речи до речи свако предавање научила, нагнао сам их да ми то све — тако исто од речи до речи — као бајачи својим речима кажу. Који од ђака не би научно, ја бих га задржао да преноћи, па бих с њиме до пола ноћи седео док све не би савладао.

Да бих и пред учитељима важно као сузремен човек, ја сам непрестано у разговору помињао Песталоција, Компенског, Диетервега, Дитеса итд. итд. имена педагога и цитирао понеке ставове из њих које сам прочитао у Миљевићевој „Школи“ или Вукићевићеву „Школском листу“.

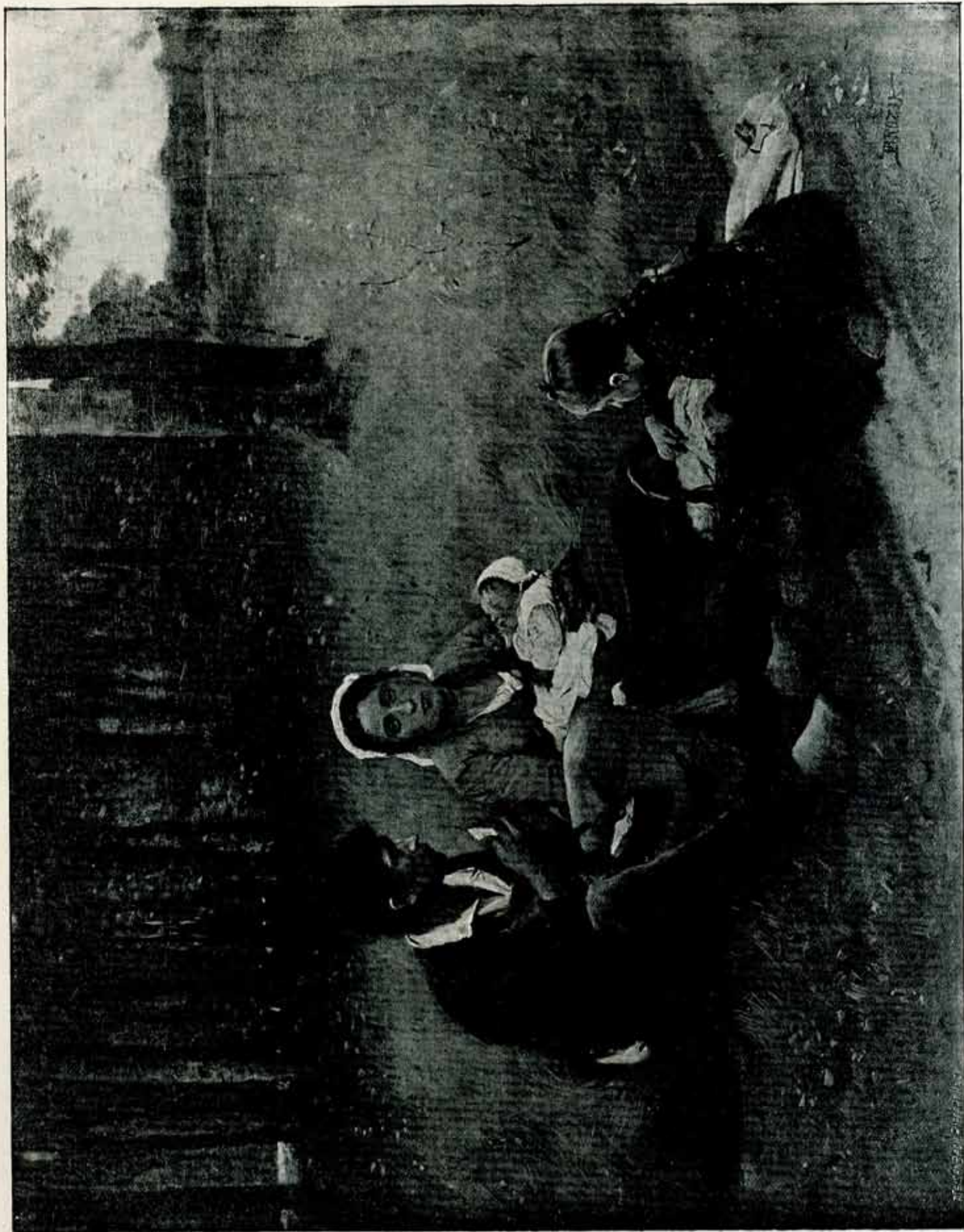
Тако сам био удесио све. Имао сам израђене све предмете чисто својом руком преписане. Та сам предавања допуњавао и прерађивао после сваке ревизије, јер је сваки ревизор по нешто ново доносио. Неки је нпр. био природњак. Он је тражио да ђаци што више знају из природних наука. Ја сам видео шта хоће, па сам то у идућој години разрадио. Други је богослов. Ту је опет тражио све из Хришћанске науке. Трећи филолог. Ту су се морале знати све врсте речи, промене итд. итд. Имало се пуно посла. —

Али ја се нисам дао потиснути. Стид би ме било да ми неко каже како сам поцрвенео пред ревизором, и право да вам кажем: убио бих се! Признајем да мојим ђацима није било лако и да су на нос падали од силних напора. Знао сам да није лепо толико мучити децу — та то сам толико пута прочитао — али зар је лепо да ја првеним што она не знају. Ја сам морао добити *истину* или умрети!

— Кад сте тако имали успеха, чудо нисте тражили варош? — упитах га.

— То баш нисам никако хтео. Прво, у селу имам више прихода; друго, у вароши би одмах видели у чему је та моја вештина. А то ми никако није ишло у рачун.

— Онда се чудим толиким вашим премештајима.



Вацлав Брожи

Путников обед

— Чудите се?
 — Да.
 — Немате права. Јесте ли ви премештани.
 — Ја? То је друга ствар. Ја сам хтео мало и да политизирам.

— Па зар мислите да и ја то нисам радио?
 — Не знам. Овде не чујем о вама никаквих гласова.
 — Сад. Тако је. Сад се то више и не тражи. Некад је уз доброг учитеља ишла и политика. Ја нисам хтео заостати за својим друговима и изгубити име добра и ваљана учитеља. Загазио сам у политику и заглибио се у њу до гуше.

— Па шта сте били.
 — Шта друго него — радикалац. То се ценило. И ја сам био велики радикалац.

Ја се насмејах.
 — Смејете се? А знате ли ви да од мене није било већег агитатора у своје време. Знате како сам радио. Само један пример. Пођем, на пример, у окружну варош. Обучем се, појашем добра коња као какав велики господин. Рецимо поет је. У мојим бисагама мора бити погача, пљоска с ракијом и заструг посне пануле. Радни дан. Људи на њивама. Ја тек зауставим коња, привежем га за како дрво на управо међу људе. — „Помоз Бог, браћо.“ — „Бог ти помогао, господине“ — „Здраво, мирно?“ — „Хвала Богу!“ Питам како је: је ли орно за рад итд. Разговарам тако мало с њима, па тек рекнем којем младићу те ми донесе из бисага пљоску и онај замотуљак. Ту се лено с њима напијем ракије, понудим их погачом и панулом. Они виде да постим, да с њима лено разговарам, па се тек откраве. А ја започнем о великој порези, о угушеним слободама, о свему После пола сахата смо најбољи пријатељи. И то је била моја војска.

— Сад више нисте радикалац.
 — Јесам; али као и сви други. Нико се више не бори на ни ја. А немамо, вала, ни с ким. Сад смо поново сви једнаки — рече насмејавши се, па се диже и узне тражити шешир.

Ја га задржавах да остане на ручку, он захвали.
 — Видећемо се још који пут док сте овде. Дођите и ви у К.

Ја обећах.
 Он се поздрави и оде, и ја гледах за њим. Све, све, и поглед, и покрет, све казиваше да је потпуно задовољан.

Нека му буде.
 А ти буди здрав и весео

СВОМЕ

ЈАНКУ



Акорди

Г-ђици К.

In wunderschönen Monat Mai...

XIII.

азлева се слатки мирис, дрхти лишће на
 липама.
 Око мене влагом дише мирисава, сочна
 трава; —
 У шипражју славуј жељка, — њега мо-
 жда чежња слāма
 За плавојком љубичицом, што под жбу-
 ном тихо спава. —



Ја усамљен будан сањам. Сањам тебе, чедо мило,
 Твоје косе, око влажно и румене усне танке,
 Као љиљан грло бело, што је данас песму вило
 Кад си руком кадифастом брала рујне мирисанке.

И док ветрић пољем блуди, небом месец шета тио,
 По злаћаним звездицама ја поздрављам своје благо, —
 И кроз сутон летње ноћи, што од мене сад те скрио,
 У пољупцу душу своју ја ти шаљем, чедо драго.

XIV.

О, дивна си била, љупка као Пенха,
 Када те грлих, љубећ око сјајно. —
 Ми смо били сами, тек што вечер тиха
 Слушала је наше шапутање тајно.

Милујућ' ти власи шапуто сам тада
 Песму коју нигда написат не могу, —
 Песму срца срећна — без бола, без јада,
 Што се као химна вила горе Богу.

Шумио је багрен око нас у тами,
 Жуборкали вали мале, бистре реке, —
 А далеко негде, под брегом у страни,
 Јецали су сетно гласи фруле меке.

И заједно са мном природа је цела
 Понављала речи те песме умилне,
 Славила лепоту твога лица бела,
 Твоје око тавно, твоје косе свилне.

И сад често пута у тихане ноћи —
 Кад месец заброди кроз путеве млечне,
 Чујем песму ону како у самоћи
 Звони као акорд симфоније вечне.

Зајечар, 1902.

Милутин Јовановић



Етнографске белешке

о аустријским Србима из почетка прошлога века

приредио

проф. РАЈКО ЛЕРУШЕК

(НАСТАВАК)



ошња Морлакиња различна је у разним пределима, али вазда туђа оку талијанском. Девојке носе свакојаки накит на глави, па се тиме разликују и од жена, којима није допуштено носити на глави друго што осим беле или бојадисане мараме. Девојке носе црвену капу, преко које виси све до рамена копрена, која је знак њихова девојаштва. Ђердани су од сребрних новаца, каткада врло старих и скупоцених

показује добар укус. Кошуље, што их носе о празницима, везене су црвеном свилом или златним нитима. Овај рад врше саме кад чувају стада на пашицама. Ове кошуље скопчане су на грлу са две копче које зову „мајте“, а отворене су на прсима као и кошуље у људи. И жене и деца носе око врата ђердане од стаклених разноврсно бојадисаних куглица. На прстима пуно претења од сребра, лима или меди. Носе наруквице од коже, покривене радовима од лима или, ако су врло богате, од сребра. Широки пас од бојадисане вуне, искићен шљокама или лименим радовима на кожи, метнут је преко кошуље и крила, а због модре боје, која превлађује, зове се „модрина“, која је на рубовима искићена шљокама. Преко крила носе „садак“ који им сеже све до преко колена. И садак искићен је о рубовима црвеним сукном. Лети носе само садак без рукава или беле кошуље. — Чаране су у девојачка вазда црвене, а носе опанке као и људи. Опанци су од сирове коже говеђе и на врху свезани опутама од



Доротка (Страхоњици гајдаш)



Маргита (Сирт и љубав)

Госпођа Хана Кванилова, чланица Народног Позоришта у Прагу

па се тиме одликују богате од оних које уместо новаца вешају радове од срме, ланчиће, полумесеце и друго. Понеке имају различно бојадисане стаклене у сребро оковане куглице. А сиромашне се задовољавају са шљокама и куглама од простог стакла. Оне гледају да намаме очи тим разним бојама и звездавим накитом на капи. Зато намештају на капе ланчиће, срдашца, полумесеце сребрне и лимене, лажне наките, шљоке и друге драгулије. У другим пределима међу на капе стручке бојадисаног перја, које личе на волујске рогове, па опет ките од стаклених штетина, или вештачко цвеће што га набављају на сајму. Треба признати, да сав тај варварски накит често

јагњеће коже. Кад се девојке удаду, онда могу заменити опанке турским панучама. Прамени косе сакривени су испод капе; невесте их носе на грудима а каткад их вежу испод браде; вазда пак сипетају у кошу пробушене новце. Насчет, који описује више оне Морлаке што су у хрватском приморју, наставља о женском оделу морлачких жена овако: „Жене међу на главу белу мараму или печу (зјерз), а страга виси на крајевима модре врице. Око врата носе тобоже само девојке „огрлице“ од стаклених бисера или само трак са крстом или са неколико мангура. Рубача сеже све до глежња а рукави извезени су разнобојном вуном, а преко њега је сукња без рукава.

Преко ових носе пратеш или хаљу која сѐже до колена те је модрим гајтаном опточена. На ногама имају пазувице и опанке.“ —

Жене морају носити тешка бремена, док човек пред њима пуши свој чибук. На леђима носе дете, на глави друго које бреме а уз то вазда још преду. „Је ли чудо“ вели Насquet: „што жене проклињу женски пород знајући, каква зла судбина чека њихове кћери!“ А Cassac сасвим право каже: „Жене су врло прљаве (а томе је више узрок сиромаштво него ли обичај, а и њихов подјармљени положај); презиране од својих људи морају као самар носити све непогоде и вршити све могуће радове.“

Врло је обично у Морлака, да се девојка уда за младића који станује много миља далеко. Такве се женидбе углављују од родитеља, ма да се понекад будући младенци никад ни видели нису. А то се не догађа ради тога, што у домаћем селу нема девојака, већ из жеље да се ороде са породицама угледнога браства и ради гласовитих јунака из ње. Отац или који старији човек, упути се просити девојку за младића. Изведу му све девојке у кући а он изабере коју му драгу, али ипак обично штудје право старије девојке. Ретко је да се просци одбију, а не гледа се много ни из какве је куће овај који девојку проси, а често бива да богат Морлак уда своју кћер и за свога најамника. А девојке имају у овим приликама право које би требало да имају и наше девојке. Чим је просац испросио девојку, оде по жениха пак се врати с њим, како би се будући младенци видели очи у очи. Ако заволе једно друго, веридба је готова. У некојим местима невеста полази кућу и породицу предложеног јој жениха пре него што се обећа и може уговор разрешити ако јој људи или кућа нису по вољи. Ако је она задовољна, допрати је до њезине куће вереник, чланови и пријатељи породице. Уговори се дан свадбе, на који жених сакупи најодличнија лица свога браства, на се сви сватови дижу на коњима према кући девојчиној. Један је од најзнаменитијих знакова сватовских науново перје на капи. Поворка је добро наоружана, да може одбити сваки нападај, сваку заседу која би хтела мутити мирни развој свечаности. Приповеда се, у народним песмама, како су разни просци хтели заслужити првенство храбрим чиновима, са доказима спретности и хитрином ума. Фортис наводи некоја места из народне песме о војводи Сибињанину Јанку који је просио Јању Темишварку. А браћа њезина, која не волеше Јанка, захтеваху од њега, да мора извршити разне игре и, на послетку, да позна своју вереницу међу девојкама покривеним копреном. Последњи задатак извршио је његов нећак. Бацио је пуну прегрнут пртења пред девојке на заповедно, да их покупи вереница Јанкова; али ако би која друга хтела сачићи руку за њима, он ће јој одсећи. Све друге девојке узмакоше а права Јанкова невеста, без страха, покупи пртење те њима окити белу руку. — Невеста појаше са копреном и са круном на глави у цркву и чим је свети обред свршен, прате је сватови кући, ако је ова недалеко. А на целом путу до куће пуцају из пиштоља, цикоћу од

радости и певају гласно. Сваки од сватова има на путу до цркве и на повратку из ње свој одређени посао. Првениц води сватове певајући пред њима. Барјактар развио је свилене барјак, а на врху барјака наменстена је јабука. Барјактара су два; а кад су сватови из одличних кућа, четири. Стари сват најугледнија је личност у сватовима, и обично ову част врши најугледнији члан породице. Његов побочник је, како га Фортис називље, „stacheo“ а Насquet „stachez“. Ову реч биће Фортис рђаво разумео и Насquet од њега погрешно преписао. (А коју је реч тако искварио, нисам кадар утврдити. Биће то можда „сватски војвода“?). Оба девера, која су обично браћа женихова, ако их има, служе невесту. Кум је венчани важно лице. Коморција чува сејсанку (Фортис пише: „коморција или сексана“). Чауш (ciaus) носи киту цвећа и пази на ред. Он пева и виче на сав глас „Вре, давори, добра срећа, јаране, пијга!“ (Фортис пише: „Вребери, Давори, Добра — срића, Јара, Пико“, што су имена старих милостивих божанстава!) Буклија је онај који служи пићем на путу и код стола. Све ове службе могу се распоредити и међу више лица како има више или мање гостију.

Први дан слави се гозба у кући младожењиној, у коју се упуте сватови после венчања. Три или четири момка трче напред, а који први дође, добије мараму као награду. Домаћин се упути пред снаху, пре него што ова сиђе с коња, и даје јој у наручје дете да мазн. Кад је невеста сишла с коња, поклекне и пољуби праг. Пунница, или која друга старија жена из браства, понуди је ситом, пуним разна жита и мањих јела, бадема, лешника; ове треба да баца шакама преко рамена на сватове. Овога дана невеста не руча са родитељима код стола, него код нарочите трпезе са деверима и старцем (војводом?). Младожења седи код стола са сватовима а он не сме истога дана ниједну ствар одрешити ни разрезати. Кум у место њега реже леб и месо. Домаћин позивље госте да пију. Први му одговори стари сват. Букара почиње се редати са здравицом светому покровитељу породице, светој вери итд. У таквим гозбама влада највећа расипност, макар да сваки од сватова доноси нешто на поклон. Ручак почиње воћем и сиром, а чорба закључује ручак. Између ових међу се на сто све врсте домаће живине, јагњеће месо и говеђина, каткад и дивљачи, а врло ретко телетина. Жене не једу код истога стола са људима. После подне забављају се певањем, играњем кола, бацањем камена и другим народним забавама. У вече, после вечере и обредне три здравице, испрати кум младожењу у клет или у хлев, пак отера девере и војводу.

Други дан седи млада без девојачке капе и без копрене (паћела) код сватовскога стола и мора да слуша најсуровије досетке пијаних сватова, који мисле да су у овим приликама слободни од граница пристојности, којој су иначе у извесним тачкама тако навикли. Ове свадбене свечаности трају по два, три, шест, осам и више дана, према имућности и људи оне породице која их изводи.

Зову се „здравнице“. Млада из ових дана весеља вади много добити и заснива из ових свој властити иметак, јер као мираз она не носи у нову кућу ништа, сем своје хаљине и по коју краву; често се догоди, да њезини родитељи узимају и новац од зета. Млада носи сваки дан воду сватовима да перу руке а сваки гост баца по који новац у посуђе. Обичај допушта млади да се пошали са сватовима те им сакрије опанке, капе или ножеве, које морају откупити за новац одређен од друштва. Осим тога обичај захтева, да последњи дан здравица сваки сват дарује младу за ударје неким новцем за поклоне, што их разделе сватовима кад се ови опросте. Кум и младожења

си таква, ја ћу ти ћуд умирити“. Уз ове речи замахне према њој руком, чупне је за косу или удари или чак и гурне ногом, да не би обред био пука формалност. У онште не доноси Морлакињама па ни женама с отока, ако изумеш грађанке, никакву срамоту, ако их бију њихови људи. У околини Дрниша невеста мора, кроз једну годину, да пољуби свакога рођака који дође у њихову кућу, и после тога не треба им више вршити ову дужност, као да је тобоже несносна њихова прљавост томе крива и презирни начин којим с њима поступају људи. Они их не спомињу никад, кад говоре с отменом личности, а да не кажу: „С вашим допуштењем“. И најизображенији Морлак,



Марта Идеална (жена)



Офелија (Хамлет)

Госпођа Хана Кванилова, чланица Народног Позоришта у Прагу

носе их на сабљама домаћину, који их по реду поклони сватовима, а то су обично кошуље, мараме, капе, руници и друге ствари мање вредности. Ови свадбени обичаји исти су код свих Морлака и мало су различни од обичаја у сељака на отоцима, у Истарском приморју и у Далмацији. На Зларину, отоку у близини Шибеника, скине стари сват сабљом венац с главе невестине, чим се спрема да оде са својим човеком. На отоку Пагу обичај је мање опасан, али не мање суров. Кад се спрема младожења да одведе своју младу, почну му набрајати отац и мајка невесте, претерујући, сва зла својства своје кћери. Тада се окрене младожења својој невести и каже: „Кад

кад му треба споменути жену, каже: „да простите, моја жена“. Nasquet, и за њим Janus Pannonius, примећују, да се, ако има у кући више кћери, никад не удаје млађа, сем ако је старија саката. Смешно је што Фортис изводи талијанску реч „stravizzo“ (гозба) од српске „здравница“, мислећи да су здравице исто што и гозба. Исто тако и навод из Св. Јеронима, који пише Јовинијану: „У нашој покрајини сматрају злочинством хранити се телетином“, нема никаква посла са обичајима Морлака, јер су се ови барем сто година после смрти Св. Јеронима у Далмацији населили и њима никако није забрањено хранити се телетином. Што се ово ретко догађа, томе су узрок економне

прилике, због којих нико не коље младо живинче, него га храни, док поварасте, да га прода са већим добитком.

Пошење и пород ових жена било би велико чудо у нас, где наше госпође трпе толике невоље и слабости пре него што се реше свога бремена и требају толиких обзира после порода. Морлакиња се истом храном храни и послове обавља и кад носи. И много се пута догоди, да породи на пољу или на путу, без помоћи, те повије дете, опере га у оближњој води и однесе кући; а други дан врати се на рад или на нашу к својему стаду. И ако се роди дете у кући, опере се у хладној води; те и Морлаци могу о себи казати оно, што стари Римљани: „*Durum a stirpe genus natos ad flumina primum deferimus salvoque gelu duramus et undis*“. „Чврсто племе од поколења носимо најпре нашу децу у реке те их чврстимо ужасним ледом и талазима“. Насquet каже да жена, кад осети болове, умакне у које удаљено место, а срећна је, ако јој у том тешком часу помогне која сусетка. — Ову децу овако примљену и окупану завију у јадне дровке, у којим остану бар три до четири месеца, а онда им је слободно четвороношке кретати се по кући и пољима, где науче ходати и где стеку ону јачину и оно здравље, ради којег им треба завидети и које их спреми да голим прсима подносе снег и мразну студен. Деца сишу мајчино млеко све док ново пошење не прекине овај начин храњења; те ако изостане ново пошење за четири или шест година, она се хране за све то време на прсима материним. На зар је чудо, ако није бајка, што се приповеда о дојкама Морлакиња које могу надојити дете нудећи му дојку преко рамена или испод пазуха. — И ову примедбу је Фортису врло замерио Сиванин Ловрић. — Врло доцкан навлаче деци одело, особито на граници босанској, поводећи се тако за примером босанских сељака хришћана, који плаћају харач тек онда кад рухо понесу, јер се дотле сматрају као деца неподобна за рад и службу. Због тога се виђају деца од 13 и 14 година у самој кошуљи која им досеже до колена. Кад се дете роди, особито прво, шаљу сви рођаци поклоне родили, а од послатог јестива приреде се „бабиње“. Родиле не долазе у цркву до после 40 дана, када им се свећеничким благословом то допусти.

Прво доба проводе деца у шуми и код стада. Свакојаки радови излазе из њихових руку а сви су израђени једноставним ножићем. Праве дрвене зделе и фруле уређене чудноватим резбаријама, које одају подобност овога народа за узвишеније ствари.

Најобичнија је храна у Морлака млеко које на разне начине готове. Додају млеку оцта, те постане једна врста нића врло укусног; и сурутка је ниће њима врло угодно. Сир пржен у маслу најбоље је јестиво које знаду приправити ненаданому госту. Хлеб, печен на наш начин, слабо познају, а спремају сваки дан погаче (из италијанске речи „*focaccia*“) од проса, јечма, кукуруза, а ако су имајући, и од шенице. Кисели купус, мрква и разна зелён, што расте у шуми и на пољу, добар су им и јевтин смук. А после печенога меса они највише воле чешњак и лук;

сваки Морлак на далеко заудара овим омиљеним јелом. Зелен, а од ње не најмање лук, узрок су што су Морлаци тако чврстог здравља, ма да често гасе своју жеђ блатњавом водом из млака. У овим странама има врло много кренких и живолозних стараца. Чудновато што лук добивају понајвише из Италије, нарочито из Јакина и Римина. Један од најбољих генерала*) увео је у Далмацију гајење конопље, те сада Морлаци много мање троше на туђу робу. На једном излету почастио је Фортиса и његове људе Морлак Вуковић. Ручак је био спремљен на гробиншту поред развалина једне цркве у Бушком Влату. Један стећац служио им је као сто. На погачама од пресног теста доносили су им печене јагњетине и многа друга јела. Застирач је обично вунен прт; а ручници ретко се употребљују. С оним дугачким ножем, што га носе иза паса, секу месо; виљушке не употребљавају много, а дрвених ожица могу разделити колико је драго. Пехара не треба, јер повелика „букара“ кружи од уста до уста, док се не испразни. Све посуђе састављено је из неколико дрвених здела а сви једнако ваде из једне зделе сваки својом ожицом. Јагњад пеку врло једноставно. Они га натакну на спремљен ражањ, па га тако полагају вртећи испеку. У њиховим јестивима вазда је главни зачин лук. У првом свеску на страни 31. приповеда Фортис, како се Морлацима гади од жаба. За време највеће глади, која у Далмацији није ретка, било ради слабога ратарства било ради лоших установа, волео би сваки прави Морлак погинути, него ли окусити жабу. Свештеник Врањски упитан: зашто не једе радије жабе, него ли ужасни сир? одговорио је зле воље: „Има један Морлак који жабе продаје у Задру, ма да још није доспео да их окуси, ипак је тај човек срамота за читаво село“.

Што се тиче привреде, Насquet допуњује податке Фортисове овим наводима: У брдима сав је живот Морлака цуки пастиреки; ратарство је незнато и ради оштрог поднебља сеју понајвише само овае и раж. Зато је значајније сточарство, те није ретка многобројна крда оваца и коза. Њихово је месо укусније, јер кречна земља рађа више мирисаве него ли сочне зелени, те је зато и месо укусније и храњивије. Где још има шума, израђују се бачве и даске и све што треба за спремање лађа. Крај морских обала још се привређује кукуруз и друго жито, али се највише становници баве виноградарством и рибарством. Најзнатнији је лов на тонину (трџ, *gabus thynnus*), коју хватају великим мрежама, као и Истравски „Либури“. У близо се расипну мреже у мору, а да намаме рибу у мреже, зато су на обали наменшени до шест и више хватни високи степени, тако да се нагињу преко морске пучине. На таквим степенима остаје човек по читав дан са врећом камења. Чим се укаже у близини риба, он баца камење тако, да риба бежи право у мрежу коју људи на копно извуку. — Од знаменитости је лов на птице, које се у пролећу враћају из топлијих крајева, те се уморене

*) Разуме се „млетачких“.

радо одмарају на бреговима Далматинским. Тако се продају силне множине убијених шева у градовима.

Што су Морлаци толико заостали у ратарству и народном домаћинству, Фортис откривљује себичност оних млетачких господара, који често употребљаваху раднике Морлаке не у корист млетачке владе, него њој на уштрб, јер их не употребљаваху за корисне послове, на пр. регулацију реке Цетине, што би Морлаци драге воље прихватили, те би овај рад користио њима самим а уз то и увећао приходе државне (II. 83).

Поњаве, донесене из турске земље, служе и бољим Морлацима као лежиште; врло су ретки међу њима бога-

су колибе покривене сламом или даскама, које зову „зимле“ (schindel). Марва је у истој колиби, а одељена је од господара тором начињеним од дирека а замазаним глибом или глином. Зидови су у кући или од исте грађе или су од великих комада камена, сложених један над другим. — У средини колибе је огњиште, с кога се вије дим кроз врата, ако нема кућа друге рупе на крову. Зато су куће све од чађи поцрнеле и све миришу на чађ, на чак и само млеко којим се хране пастири и којим радо нуде путнике. И одећа и људи заударују димом. Сва породица ручава око огњишта у оно доба кад је топлина с огњишта угодна, и сваки се испружи на оном месту где је ручао мало пре;



Констанца рођ. Морозини, супруга краља Владислава Уроша

таши који би имали одар као наши (т. ј. талијански); па нема много ни оних који имају одар од дрвених дасака. Већина их спава на пољу, прострвни на нешто сламе своје поњаве и замотавши се у њих као гужвара. Лети спавају под небом на дворишту. Покућство је њихово једноставно, колико да задовољи пастире и тежаке. Ако има морлачка кућа таван, он је и гардероба, а женске спавају и у оваким кућама на тлу. Ја сам (Фортис) имао прилику гледати их, како до глухо доба ноћи мељу и певају ужасне песме своје а у истој је соби спавало до десетак особа посве слатко испружених по тлу. У крајевима удаљеним од мора и градова, куће Морлака само

на ту и засни. У некојим кућама има и дрвених клупа. У светиљкама пале масло уместо зејтина, а понајвише употребљавају луч да осветле по ноћи своја станишта. По који богатији Морлак има куће по турском укусу начињене, а сандуке и покућство наше врсте. Успркос сиромаштву; нечистоћу не трне у својим становима. Нема ни мушког ни женског болесника у овим крајевима, који би се хтео ослободити у својој колиби одвишног телеснога бремена; чак и људе на самрти носе тога ради изван куће. Ко би им из незнања или из пркоса упрљао кућу, могао би допасти тешких удараца.

Насquet је још ово придодao о кућама морлачким.

На морској су обали ове куће од камена, у брдима пак понајвише од дрвета. Где се гаје виногради, ту имају и пивнице у живој стени. Цркве су и у источњака и у западњака једнако сиромашне и прљаве, осем оних у којим братри воде бригу за бољи ред и чистоћу. Попови су и овде врло поштовани а највише они који су на гласу да умеју нечастивог изгонити. Ове варке искључна су својина кануцинских калуђера, а где ових нема тај посао врше Фрањевци који су се разгранали по Далмацији, Хрватској и Босни.

Обично одело Морлака врло је једноставно и јевтино. Опанци су обућа и мушкараца и женскиња. Они их међу на ноге преко назувица, које налице плетеним ципелама, па сежу преко глежања све до хлаћа које покривају сву ногу. Хлаће су начињене из беле ражевине, а причвршћене су око кукова вуненим гајтаном. Кошуља не сеже далеко у хлаће, јер није дужа од малог трбуха преко којег хлаће сежу. Преко кошуље носе кратку ћечерму а зими баце на рамена још и плашт од црвене чохе, који зову „кабаница“ или „јапунце“. На глави носе црвен-кацу а изнад ове „калпак“, који налице валастому турбану. Косу стрижу и остављају само перчин. Пашу се широким вуненим црвеним превезом који може бити и од свилених врвца, а иза паса намештају оружје, то јест једну или две мале пушке и велики нож „ханџар“ са корицама и ножницом од меди украшеним лажним камењем; ханџар висе често о верижници која је начињена из истог кова и висе изнад паса. У истом пасу обично намештена је ројина, у којој држе маст, да у кишовито време чувају оружје од рђе а и себе да намажу кад ходајући ожуље кожу. Од паса висе и корице, у којима је кресиво и новац; па и дуван поверен је пасу. Лулу носе на леђима, турајући камиш између кошуље и коже, а чибук је промољен. Пушка је вазда о рамену, кад изиде Морлак на поље. Народни поглавари богато су одевени и имају пуно доброг укуса у свом одевању.

Насquet каже, да је одело овога народа различно, као што се може разабрати из описа и слика у Фортиса и Француза Cassas-а. — Он каже да називљу кошуљу „рубача“ а одело је од бела сукна окићено модрим или другобојним гајтанима на рубу, а спреда копчама. Преко трбуха има пџ од коже, „поцруг“. Ретко кад носи Морлак огрлицу. Халина је, као и хлаће, од бела сукна и сеже све до колена са дугачким рукавима. Као обућу носе опанке или ципеле које Насquet називље „kerendek“. Очеvidно се писац овде помео, јер кепењек значи војничку кабаницу а нишито „halbstiefel“, како он ову реч тумачи. Они Морлаци, који не носе пушак, опремљени су „чекином“, то је малим секирама на дугачком дршку. Назувице су разнобојном вуном ишаране. — Жене носе „чешац“, белу мараму, а на леђима висе оба краја са модрим гајтанима. У Сењу и Багу носе отмене жене беле мараме танке пређе, а зову се ове мараме „пашолат“ те су изубадане златним или сребрним иглама. Преко сукње, коју зову „шамнар“ (? ја ове речи нисам разумео

а ни у речницима нашао) носе „хаљу“ или „пратеж“. У осталом подудара се Насquet са Фортисом; ипак је јасно, да Насquet у свом поглављу о Морлацима описује више ускоке из Хрватскога Приморја, него ли Далматинске Морлаке које описује на страни 180. своје књиге.

На поселима скупљају се особито у кућама, где има много девојака, па ту спомињу славу предања. Вазда има по који певач који уз гусле казује старе песме. Гусле имају само једну жицу. Јуначке песме певају се монотono и туробно; такође певају у неколико кроз нос, што се врло добро подудара са њиховим инструментом. Стихови старих песама су десетерци без срoка. Ове песме имају крешке изразе, али у њима се каже мало маште. Ипак дирају слушаоце до суза и уздицаја. Што се Фортиса нису тако коснуле, тумачи тиме, што речи треба добро разумевати и што простим људима не треба тако јаким утисака као образованим западњацима. Једноставност и неред главни су значај морлачких јуначких песама. Има и врло лепо пореданих, али вазда треба слушаоцу или читатељу да надопуни различне детаље. Старијих песама Фортис није нашао дале од 14. столећа. Морлак, што путује, пева, особито обноћ, дела старих јунака и крајева својих или који жалостан догађај из повеснице. Ако се сусретну на врху два путника, тада понови други оне стихове што их је певао први, и ово прихваћање песме траје све докле један другог чује. Једно „ох“ варварски извијено разлеже се пред сваким стихом. Речи, које образују стих, изреку се брзо и без икакве модулације, која је сачувана за последњи слог, па се прелази у дугачко извијање као дрхтави глас, који се онет подиже, чим певач на ново удахне ваздуха. Наравски да имају још и сада певача, који не казују само старе песме, него који и нове слажу, шта више, ако им се свиди, они своје песме и забележе. Таквих песника било је много у Дубровнику, па и у осталим далматинским градовима. Штета што је талијанштина много покварила стару једноставност првобитнога језика. А познавачи језика кажу, да је и наречје морлачко пуно туђих речи: „како год било“, вели Фортис „мојим ушима свакако боље прија босански језик, који говоре они Морлаци што обитавају копно, него ли илирштина приморска.“ — Фортис је наштампао у својој књизи познату песму „Асан-Агњаница“ и пропратио је преводом и доста добрим тумачем, а на свршетку коментара прибележио је прва четири стиха ове песме глаголицом хрватском, ћирилицом и ћирилеким курзивним писменима; а позната му је била и босанска глаголица и српска калуђерска ћирилица.

(НАСТАВИТЕ СЕ)





Р. Огнфелд

Казнено издајство

Из једне старије збирке *)



I
тачаство мило моје, земљо мојих прадедова,
Ти колевко Обилића, дично гнездо соколова!
У теби сам родно се, у теби сам дете био,
За то ми је сваки комад твоје земље омилио.
Љубав к теби сисао сам са мајчиних јоште
груди,

Дично се, поносио ради твојих славних људи.
Душан, Марко и Обилић, — оне звезде твоје сјајне —
И јунака многих других слике дичне, слике бајне,
Згарале су тајанственом ватром младе груди моје,
Сањао сам о времену некадање славе твоје;
А од ових дивних снова жеља ми се распалила
Да те опет силу видим, као што си негда била.

II

Свеколиком Српству дичном рад витешки још пред-
стоји,
Какав ће му успех бити, то највише до нас стоји.
Снаки ваља да је спреман у одсудном оном часу
На бојиште да полети, следујући своме гласу;
Мишце треба да избави из окова Српство цело.
Духа треба да од њега створи једно снажно дело;

*) Ни једном друштву у прошлости ништа не обе-
лежана тако јасно физиономију, ништа сигурнијим поте-
нима не оцртава карактер његов као осећаји и мисли
појединих савременика. Оно што се зове њихов прива-
тан живот, њихова кућа, они разнолики мотори што су њих
кретали у друштву, њихови откуцаји срца, они разно-
лики импулси, жеље, чежње и амбиције што су њих ру-
ководили у ситним, обичним, свакодневним пословима,
то, то је највернија фотографија свакога доба. А кад ка-
жемо то, ми не мислимо оне савременике који су друштву
предњачили и чија је имена и историја забележила, по
једино мислимо на оне многе појединце, који за историју
људскога друштва имају толико исто значаја колико и
зрно песка у пучини морској. Али, буде ли пак то какав
нићенији савременик, човек који је и као јаван радник
у своје друштву високо стајао, у толико ће још од не-
ћег значаја и веће вредности за познавање доба бити
његова интимна природа, његове мисли и његови осећаји.

Полазећи са тога гледишта, редакција Нове Искре,
ианоси ево пред читаоце своје неколике песме, младалачке
изливе осећања и мисли једног нашег вићеног јавног
радника, данас већ старог човека, које је он писао има
томе четрдесет и више година. Буду ли те песме у стању,
да пред мислене очи читаоца, ма и у најблеђој слици,
изнесу неке одлике доба у којем су никле, оне ће и са-
мим тим доста учинити. А буде ли тако, и њихов нека-
дањи млади творац а и многи други увериће се још једном
више, да и најмања искра која полети са душе задахнуте
племенитим осећајима не засветли узалуд, но да је, и ако
утрнула, ипак оставила трага за собом исто онако као
и најмањи делић светлости, топлоте или каквог механи-
чког дејства.

Ударајући нарочито гласом на ту околност, редак-
ција Нове Искре моли своје читаоце да не буду строги
при оцени ових песама.

Ако се на њих буде гледало очима данашње критике
оне ће, нема сумње, много изгубити. На њих понајпре
треба гледати као на старе, избледеле фотографије људи
који су некад били на их више нема. А осим тога, чита-
јући их не треба сметати с ума ни то, да оне годинама
својим попре ономињу на сетни, старински мирис увела
босиљка, но на лак, свеж и заношљив мирис пармске
љубичице и туберозе.

Снаки ваља да помогне, чиме који може само.
Јер тек на тај начин само моћи ћемо да цветимо.
Ја те морам оставити, да прикупим више моћи.
Растанак ми тешко пада, — али разум тако вели,
И ја му се покоравам, те полазим у свет бели.

Зогом остај земљо мила, земљо мојих прадедова,
Ти ми свагда срећна била, о колевко Србинова!

У свет бурни прву стопу мећем —
Дошло доба, да се у свет крећем.

III

Мајко, мајко! — Слатко име твоје
Дуго неће уста ми тепати;
Ја управљам већ кораке своје,
У свет далек, у свет непознати.

Дуго, дуго нећеш видет сина,
Ни његова нећеш чути гласа;
Молићеш се Богу са висина,
Да га чува по среди таласа.

Сред таласа, по мору живота,
Да му буде заштитник у беди,
Да га чува од свију страхага
Милостивим да га оком гледи.

Док сам раст'о на твојему крилу,
С твојих груди док ми с' рана лила,
Не познавах никакoву силу,
Која би ме отуд одвојила.

Али време врло брзо прође, —
Детињство ми пролетело бујно,
Син твој мора ето већ да пође,
На живота људског море бурно.

Ко зна шта га на том мору чека?
Какви тамо носе се таласи?
Да ли ће га мрзост срести прека,
Ил' искрени пријатељства гласи?

Но не бој се, моја мила мати,
Немој горке сузе да пролеваш;
Док се син твој и опет не врати,
Ваља само о добру да сневаш.

Док сам јоште на крилу ти с' крио,
Свагда си ме доброме учила
Те поштења пут ми омилио,
Искреност се у душу упила.

Па ма шта ме у животу срело,
Ја ћу знати у свем да се нађем,
Напред само корачаћу смело.
К савршенству, — по путу најкраћем.

Немој само једнако плакати,
Не уздиши, мила мајко моја,
Бог ће дати, — син ће да се врати.
Опет, мајко, у наручја твоја.

О како ми дркће срце тужно
Што се морам с тобом да раставим!
Како ми је у грудима стужно,
Што те, мајко, морам да оставим!

Загрли ме на нежне ти груди,
Дај благослов милом сину своме, —
Твој благослов од злих ће га људи
Чуват', мајко, у свету страноме.

Остај с Богом, моја мајко мила,
Време лети, — а ја морам поћи, —
Судбина је тако наредила,
Ја ћу опет к теби, мајко, доћи.



Боли ме зуб!

Милош П. Ђирковић



ни су становали по готову на крају самога града, у Дугој Улици, у великој двоспратној кући што је својим предњим делом гледала у мирисну пространу башту и отворала изглед до надине самога брега на коме се зеленео пријатан шумарак разноврсног дрвећа. Муж, гимназијски професор природних наука, Гаврило Поповић, беше човек осредња раста,

са голим научењачким теменом и ситним пријатним лицем које је окружавала дуга седа брада; очи му бежу мале, живе и светлוצаве, а нос кратак, прћаст. Нарочито су га одликовала велика доброћуда уста што се при осмеху сва широко развличила, те му лице долазило благо и намејано као у детета.

Гаврило Поповић беше дошао још као сулленат у Н-ску гимназију, одакле се — захваљујући своме потпуно мирном и повученом животу — никуда даље није ни кретао. Његов живот беше пошао трагом најобичнијег осредњег чиновничја: живот обезбеђен и са надом на добро напредовање и редовну повинуцу у будућности. Сматрајући ово последње као Рубиков преко кога се даље не сме, он се беше још одмах у почетку потпуно у себе повукао, живећи само за своју науку и наставнички позив; све иђаше најобичнијим током у њега, живот без икаквих даљих претензија, без икакве експанзивности и евулзија. Шта више Гаврилу Поповићу се ни најмање није свидео тај живот са непрестаном дрхтавицом, то је за њега било исто као кад би неко стао против себе сама војевати. Отуда се није ни могао довољно начудити слушајући кога од својих колега где иде тако далеко и од живота захтева тако нешто но тако рећи слано или напнено, иначе ће у животу видети устајалу бару!

Како се и женидба увек сматра као једна од најглавнијих тачака у програму живота уредног човека, то је и Гаврило Поповић нашао да би било најбоље, ако не буде дуго чекао на њено остварење. Разуме се, да се у томе случају нађу и пријатељи и рођаци, који са пуно вештине умеју обе стране да представе не само као оне које су једно за друго подесне него и као добре и потпуне партије. Гаврило Поповић се ни најмање није заносио песницима свога времена; „Све је то само празно млађење!“ рекао би често и поново би се одао Линеову систему или којој хемијској формули; према томе њему је управо недостајало времена да уздише под мирисом руже и јасмина са обожаваним створом. С тога није ни могао наћи никакве мане својој Сајки, којој такође беше милији сулленат и његов прилично виђен положај по сама личност Гаврила Поповића. Војећи се свега онога што у човеку изазива хаос како у мислима (тако и у осећањима, а не имајући ни мало воље трчати за кулама у ваздуху, Гаврило Поповић је био потпуно задовољан са својом филистеријом, јер ако је и филистерски, а оно је бар практично, што такође нешто значи.

И живот Гаврила Поповића и његове Сајке текао је обичним мирним током без плиме и осеке; недеље, месеци, године ређали су се једно за другим тако слични између себе као што су две капље водене. Само што је с временом Гаврило Поповић добио и видно обележје професора — маркантну ћелу на глави, а Сајка, и ако се старала да вештачки прикрије, неизгладиве боре око слепоочница и познату јаку црту око усана. Иначе је све било као у почетку. Они су живели скромно, мало те не повучено. Гаврило Поповић се тек онда осећао весело и расположен, кад би био у кругу својих, да на тепане и на дугачко и на широко отпочне своју причу о бактериологији или о важности природног система у класификацији биљака, остављајући жени и њеним кадшто много ватренијим погледима широко поље слободе. Уз то — како сваки смртни мора имати по неку малу слабост — и Гаврило Поповић се волео показивати као заштитивни млађих колега sui generis. Стога је његова кућа и била тако радо пред њима отворана, а он, и ако сам није волео никоме ићи, отворено се радовао и задовољно трљао руке, кад би се ко од његових повратио. Ео ipso радовала се и сама госпођа Сајка, јер поред свега тога, нека тај професор буде не знам како велики научник — у његову друштву мора бити ипак ужасно досадно!

Али се у последње време у тој истој кући осећала нека необична живост, као кад се човек спрема на далеки пут, те се све у кући узбуни. То је натерало и самог Гаврила Поповића да ступи из свог кутка и да се, у пркос толиком нереду, добродушно насмеши и задовољно погледа у лево лице своје жене. Он, истина, није бог зна како марио за сав тај миш-маш (како га је тајом називао), нити је пак увиђао толико довољних разлога за његову потребу (јер и у других људи има кћери што су довршиле институт), али навикнувши се још одавно

да је женина воља и његова, он је и сада мирно приклонно своју наметну професорску главу и — уважио женине разлоге. Пристао је и на дугачке, безбројне походе; радовао се и сам познанству млађих људи, па је чак и своју драгоцену збирку преместио у са свим друго крило, јер овде није био распоред како ваља. Али никако се није могао сложити с тим, да је његов одлазак потребан ма на коју страну, те је с детињским упорством и даље остао при своме. Јер треба знати, и ако се Гаврилу Поповићу није вратио изгубљени син, а оно је њему дошла кћи што је баш тога лета институт довршила, а то се не догађа сваке године.

Било је красно летње јутро, свеже и благо, богато росом и мирисом. Сунце тек одскочило и његови топли зраци пали по крунатој лишћу, те жељно сину обилату росу поћну; из баште је вејао пријатан мирис руже и врбене; у суседном дворишту неко гласно вабну живину, а из града долазио је жагор нејасан и таман, само кад га ветрић нанесе.

У пријатном дому Гаврила Поповића све оживело: опет нов дан и нове жеље, нови прохтеви; срце се подаје снажном осећању а око и нехотице тоне у лепоту. Гаврило Поповић по своме обичају устао рано, сисао у башту, шета између лећа и загледа у мирисне и мокре крунице; овде отресе кога инсекта, тамо исправи полеглу биљчицу и онда потпуно задовољан окрене се својој кћери и почне објашњавати ма о чему из биљнога царства, гледају своју меку, лепо очешљану седу браду.

— Тако красно јутро, пуно светлости и мириса! узвикну Гаврило Поповић и нежно погледа своју кћер која тихо корачаше поред њега. — Само је Бог лепши од њега! Па онда ово обиље у зраку, боји, мирису! Осећаш ли га, Надаце? Ти га зацело ниси имала тамо, у Београду! О, знам ја то врло добро! А ето видиш, у нас је тако сваки дан. Чим из јутра отворим прозор на соби, мирис се распе по њој и траје тако целога дана. Хиљаде нежних главица, хиљаде шарених круница издигле своје танке вратиће и жељно упијају топли зрак сунчев, као да и оне светлости желе, као да би хтеле живота и дана! А овде онде тек прозрју вредна челица, и не зна где ће пре да се заустави у овом царству шаренила, боја и мириса!

Гаврило Поповић нежно погледа у своју кћерку и видећи радост што се сијала у њеним очима, ухвати је благо за меку и нежну руку, лагано је стеже и задржавши је тако у својој великој широкој руци упути се баштенском излазу.

А тамо под круним гранатим орахом седела је за бело постављеним столом висока и снажна прилика госпође Сајке у лакој белој јутарњој одећи. С веселим и пуним срцем, чекајући мужа и кћерку да се доручку придруже, загледала се она у плави етар, назирјући као у сну оне лепе слике што ће их нови дан доносити. Све од ње било је јачином, добро очуваном снагом а при покретима око стола могла се приметити њена потпуно мајча

гибкост. И својим кретањем и целим осталим бићем она се потпуно разликовала од Гаврила Поповића. Стас гибак и величанствен, пул неке отмености и еластичног држања, лице правилно са великим граорастим очима, дугим правилним носом и нешто мало дебљим, меснатим уснама; образи јој беху овални и за чудо свагда бледи, те својом бледоћом са свим одударашу од њене светле црне кудраве косе, чије неуредне витице миловаху као снег бели врат. Лепота њена беше на заранку, али се траг бејаше ипак одржао и ако није имао своје негдашње свежине. Али њу је у великој мери надокнађивао класични добро очувани облик њезина тела, неизмерна гибкост и величанственост у покретима. И ако се не може рећи да је била лепа, ипак се смело тврдити о њеној допадљивости и њена појава није остала без утицаја онако исто као што се дивимо сунцу на заходу, његовој величини и величанствености, са којом нам последње зраке шаље.

— Како си само лепа, мамице! узвикну девојче не могући се и сама уздржати при снажном и дивном изгледу своје матере, коју јутарња свежина и задовољство са самом собом бејашу довели у нарочито расположење, дајући јој лицу својствен и величанствен израз: — Ах, збиља ја данас нећу смети поћи с тобом! И она се нежно и са пуно невинне милоште обеси матери око врата и загледа се у њене дубоке, велике, граорасте очи. Гаврило Поповић и сам погледа у своју жену и видећи њено лепо, бело и чисто лице и, као човек који зна да је то све и његово, задовољно се насмеши. Али ни једно ни друго не примети, колико истине беше у последњим речима беднога девојчета, које са својим мршавим бледим лицем, са слабачкијм неразвијеним грудима, са широким ружним очевим уснама и поред своје младости једва и да могаше стати поред снажне, здраве и величанствене слике своје матере.

Данас, ах, данас! И нешто топло, слатко, пуно чежње и неизвесности проструја снажном струјом кроз цело тело младог девојчета а испуни њено невинно срце до врхунца свога. Можда ће и судбина целог живота... она не смеде довршити смелу претпоставку. Па ипак, ипак данас ће опет бити с њим, можда за тренутак а сами, она ће удисати његов дах, чуће његов мушки звонки и пријатни глас, гледаће његове светле црне очи које у саму дубину тако чудно продиру, рију, пале и учине те крв брже заструји по целом телу. Она осећаше како се пламен унутрашње топлоте простираше силном струјом кроз њене младе удове, осећаше жар на својим образима, ватру у својим очима; она не могаше више мирно седети, не беше јој ништа равнодушно; хватајући се и најмање ситнице на сваком предмету око ње, она механички примаше у тај мах, не могући стварно разликовати чега се ствар тицала. При том по двадесет пута лађала се истих старих покрета, метала руке на груди као да заустави оно што се тамо припремало и једва налазила снаге да гласно не узвикне од неке слатке непознате, неизвесне и миле жудње прожета. Па онда од једном потрчи весело као какво дете и једним скоком створи се опет у башти; трчала је између

леха, загледала у лиснате крунице; у два маха покуша ма какву песму, али је глас издаде и она се руком ухвати око врелих слепоочица. Берући дозрело цвеће она је живо осећала то за чим јој је срце тако жудило а душа клицала; низала га у лепу, шарену мирисну киту и тајом сањала о слатким топлим речима невинне љубави, о дугим милим погледима рад којих би човек и пропасти могао.

А немир све више расте и као снажан талас простира се преко непрекинутих мисли младог девојчета, и невини цветак младе љубави отвора своје крунице и жељно сише сладак сок што их набујала осећања пружају и драж њихов све га јаче испуњава бескрајном непојмљивом слашћу самоодрицања, предања и заборавности. И она тоне у мору својих снова, у бесну игру чудних визија и гледа себе са венцем од мирта на његовој снажној, поносној мушкој страни. . . . И онда сами, потпуно сами са својом бескрајном љубави, са слатким речима милоште и гугутања, са предањошћу до опијености. . . . И мир се постепено губи и слатка онојна песма љубави испуњава њихова чула и као потпуно заборављена она тоне у његове руке и предаје се онојном чару његових пољубаца и слуша слатку заносљиву музику његових топлих речи и. . . . и. . . . све тако. . . . вечно, до смрти, usque ad mortem. . . .

Она се ненадно трже. Руменила нестаде са њених мршавих образа и мртвачко бледило осу се преко узаног лица, а у глави се зажди једна једина мисао: како је само могла помислити тако што преступнички. Она се лагано окрете око себе са чудном зебњом у срцу и страхом који се нео до потпуне заборавности саме себе, да је још когод није видео, да се није такође увукао у пртлог њених мисли, у чудно клупче непојмљивих осећаја. . . . Шта ли би мамица само рекла?! И она, стидећи се потпуно сама себе, побеже из баште и сакри се иза других завеса у својој малој собици за спавање.

Око три часа после подне дође и Гаврилов млађи колега, професорски приправник у истој гимназији, Мића Петровић. У своје лако летњем оделу са белим сланим шеширом нагнути над густе обрве он се спусти и сам лагано у башту, надајући се да ће тамо затећи Гаврила Поповића и његове, понашајући се при том тако лако и слободно као да је у своје дому. Наду као да обузе лака дрхтавица у целом телу и танак фини вео игличасте магле пређе јој преко очију. Ослободивши мало свој поглед, она угледа његово лепо, ведро лице са великим тежким очима и густом кратком сјајном брадицом. Он се осмехну и пријатељски махну главом скидајући свој лаки шешир, а она стајаше пред њим сва румена од невиног задовољства, пуна страха и зебње и неке непознате тајне радости и збуњено се поклони пред њим као каква девојчица, што тек сад први пут учи како се поклони чине.

— Дobar дан! узвикну он гласно и весело, пружајући јој своју руку коју она прихвати и не погледавши га: — Dobar дан! понови он још једном и као да јаче стеже њону узану, мршаву руку, заустављајући своје лепе очи на њој; она осећаше сјај њихов, њихову топлину;

учини јој се као да је оне миловаху тако благо, меко, топло. . . . Она појми да каже што, али је у грлу стеже нешто и глас умуче. . . . уздахну тешко и осети како јој слепоочице јаче ударају и извесна светлост не само да је онкољаваше но као да се потпуно у њу упијала. . . .

— Тако дивне руже! наставим Мића истим свежим гласом и руком пређе преко своје кратке брадице: — Тако снажни мирис! — Са свим механички Нада одвија млад свежи пунољак ванила-руже. Мића се благо осмехну, поклони се и задепувши га у руницу од капута, поново запита: — Госпођа мајка свакако је готова? — Она климну главом у знак одобравања: — Па и само време као да нам иде на руку (тог дана имао је бити омањи излет у околини града на „Миниу воду.“) Омара је престала; ни најмање није тако жарко и ја се смем надати да ће и господин колега бити толико добар да заједно пође с нама. Овако красан дан провести дома било би одишта штета!

— Да, и тата ће поћи! одговори Нада на Мићино посредно питање и не подигавши очију да га погледа. — Ах, зашто се мамица само тако дуго задржала? И она без икаквог оправдавања скочи и потрча уз велике степенице не знајући шта ће друго у својој узбуђености. . . .

*

Готово одмах иза самога града пружала се дуга, пространа пољана која је својим предњим делом доирала до падине високог брега, а с леве стране пружала се покрај главног друма и постепено се губила и ишчезавала у великом, широком и родном пољу градском. На врху њеном, а непосредно испод самог буковог шумарка, налазило се мали извор узидан у високу кречну стену, отичући лагано у бистар свежи поточић, који се одмах испод главнога пута губио у овећој мирној реци, што је десном својом страном и сам град додиривала. Извор тај био је познат под именом „Минине воде“ и како, околини градској није било ничега занимљивијег, то су се добри грађани његови и тиме задовољавали. Недељом и свецем излазили би овде у шетњу, где је кадшто и градска канела, састављена од најбољих црних уметника изводила своје пијесе на највеће задовољство градске публике. Уз то се газда Лаза, кафеџија код „Златног коња“, иначе познат као предузимљив човек што јако тежи напретку, постарао да поред естетичне стране задовољи и материјалну страну својих гостију, служећи их свима могућим ђаконијама што им сама средина пружа. Тако су обе стране биле задовољене: гости јер су се бар једног дана у недељу могли добро и рахат одморити, газда Лаза пак такође, јер поред незнатне добити могао је с мирном савешћу рећи како је одужио део свога дуга према својим суграђанима.

Нада се налазила у топлим, веселом расположењу. У једном истом тренутку она је хтела и да се смеје, трчи, виче, да занева из свег грла. У својој лакој белој летњој хаљини, са широким Флорентинским шеширом на мајушној главици, она је изгледала мала, лака, весела као ленти-

рак, што све скупа учini да њено лице добије данас нарочите милине и свежине, да се смело чак и помислити, како је лена у овом тренутку. Осећајући у себи снажан млаз младићске снаге и расположења, она се наже над извор, захвати обема рукама воде и снажно повуче неколико пута, оквасивши при том своје пуначке усне и зарумењене образе, а затим покликну, скочи брзо као какво дете и у трку се спусти до саме реке, где је поточић у њу утицао.

— Надо, госпођице Надо! чу иза себе где је неко викну и по гласу познаде свога старог познаника, још из најраније младости: Јашу, сина гимназијског професора Томића, који и сам беше овог лета положио испит зрелости и сад се спремао за Велику Школу. — Али она се не хте зауставити, но и даље настави свој пут. Јаша је пак не хтеде мирно оставити, но и сам потрча за њом и после неколико скокова, стигнувши је стаде пред њу.

Јаша беше вишљав младић, плавојко, са леном кудравом косом и живим плавим очима. Окусивши овога лета од онога плода што се зове слобода младог академског грађанина, он се у друштву понашао потпуно смело, говорио је гласно и као са неким подцењивањем свега о чему би се у друштву реч повела: оштро је осуђивао целокупни друштвени поредак и са поносом говорио о његову препорођају и ни најмање се није стидео да запали и цигару у друштву својих бивших професора. Са Надом се познавао још из детињства и сретнувши се с њоме већ неколико пута после њеног доласка из Београда, он јој је смело почео правити комплименте и као прави заљубљени стао декламовати разне рђаве стихове, што га је пред њеним очима правило веома смешним. Она се никако није могла сложити са тим заносом лепушкастог младића, смејала се његову кавалерству и пажњи којом би је на сваком кораку предусретао, док је он по двадесети пут преко дана сањао о томе, како ће пасти пред њом на колена и прво њене руке, а затим и лице, обасути ватреним пољупцима у заносу своје љубави.

— Господе, како сте Ви то? Једва могу да Вас још познам!

— Нећете да ме чујете, а ја бих тако радо с Вама! . . . рече Јаша по готову некако збуњено гледајући у њен искрени, детињи поглед и окрећући свој лави штанић између својих прстију.

— Ах, ала је то занимљиво! узвикну Нада, весело смејући се: — А ко Вам то брани? И Нада се загледа у његове живе очи; — Хајдемо доле на реку. Татица се негде изгубио; за цело је опет међу својим биљкама! И њих двоје упутише се весело даље на реку; Нада у свом истом лакој расположењу, смејући се и потекакујући, а Јаша не могаше а да кроз своје зуби не процеди: „Хм, Београђанка!“

Али се и Надино добро расположење све више губило. Дан је лагано и постепено ишчезавао, а с њим заједно

нестајало је и Надине веселости, њене лаке несташности и оне непознате топлине, коју је данас око срца тако јасно осећала. Зла воља, туробност и сумор све су се више увлачили у њено ново расположење, а туга и потпуна ослабљеност све су се више унијале у душу бедног девојчета. Њој дође тако тешко услед овог новог осећања, у носу је заголица нешто тако дирљиво и бово и она хтеде гласно да зајеча.

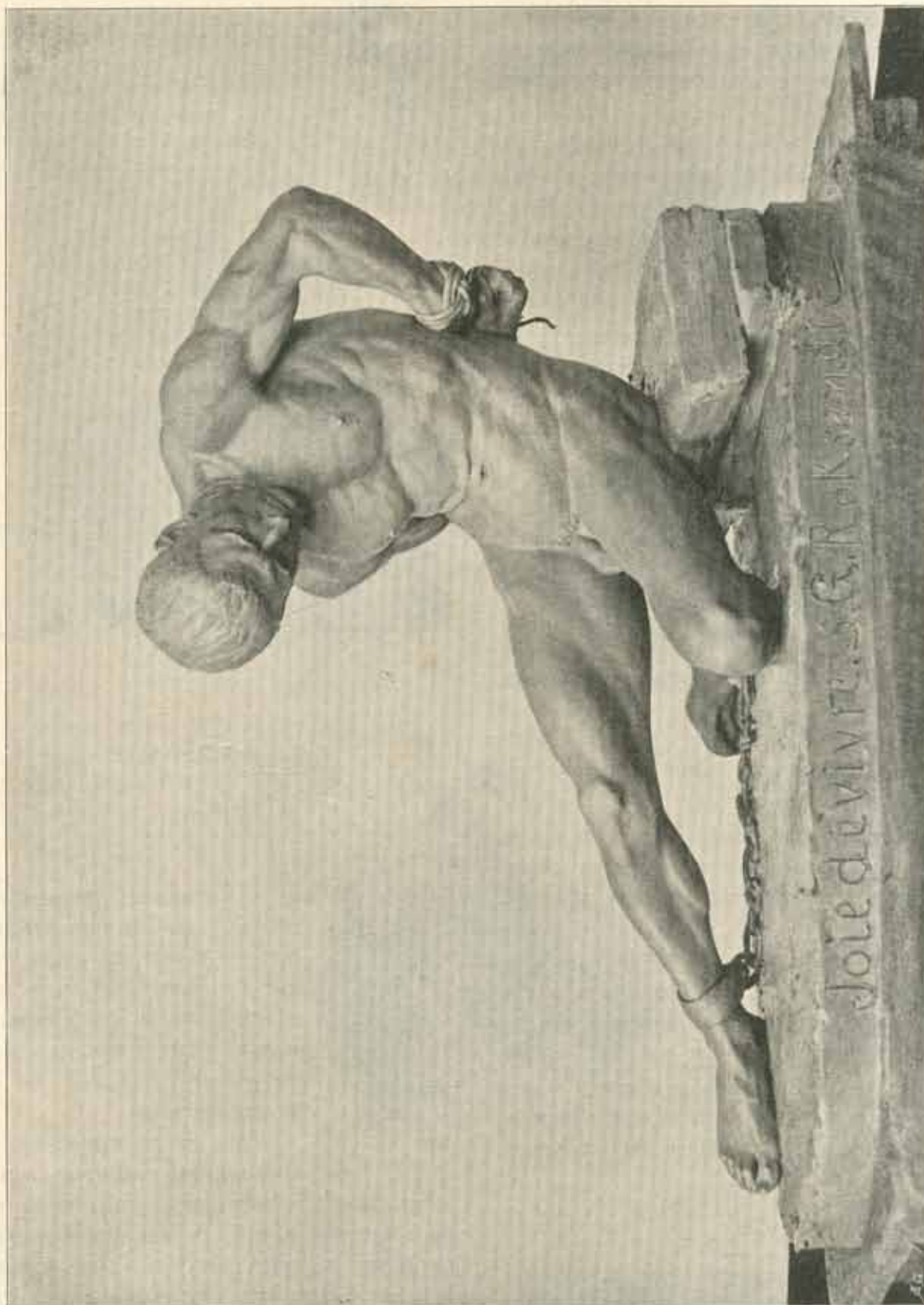
Како се у том тренутку осећала тако страшно усамљеном! Онај бесконачни фини вео што ју је тако онкољивао и држао у слаткој атмосфери невиних снова беше се од једном и тако изненадно расипео; она се налазила сама пред собом у суштој голој истини потпуне осамљености. Онај коме се њена млада невина душа тако раскошно отвара као што нежни цветак отвара своју богату круну при додиру љубљеног лентира, понашао се потпуно тако да је изгледало као да младо девојче за њега никако и не постоји. Ни најмањег делића да је пружио од свега онога што је другоме тако раскошно пружао; ни најмањег одсева; да је бар приметно онај занос у њеним очима, њено весело расположење, њену велику срећу, рад чега је она била тако лака данас, тако блажена, радосна, ах, тако неисказано радосна! У целом дану она је само сањала, како ће цело после подне проћаскати с њим, слушајући његов звонки смех, његов пријатни паметни разговор (ах, он је за њу био тако паметан!), крећући се у његовој топлој близини, осећајући његове лепе очи где се на њој одмарају И ето, све то одлетело је тако лако, од једном, силно; магла се разишла пред њеним очима и она је била тако сама, ужасно сама И њу заболи нешто тако силно при овој мисли и осећање јеткости просу се на маму, на оца, на све оне који јој га беху отели, који га беху за се задржали Не, ах не! зашто разбијати главу тиме? Ако он, господин Мића Петровић, гимназијски приправник, ни најмање не слути да она постоји, то ни она ни најмање неће даље водити рачуна о његовој личности и онда је тиме све свршено. Он јој је тако потпуно равнодушан (она поверова како га чак по мало мрзи, њега истог, господина Мићу); како је могла само и да нађе какве занимљивости на његову са свим обичном лицу?! Она не хте ни о чему даље да мисли; беху јој досадна нека Јашина разлагања о утицају дружења обојих полова и она са свим окрете главу, а после неколико тренутака уграбивши zgodnu прилику, украде се и нестале је у зеленом шумарку.

Међу тим је и сунце лагано и величанствено залазило иза високог брда, претварајући западно небо у бесконачно фини пурпур са нијансирањем до кулминативне тачке савршености. Ту негде у близини, на зеленој граници отпоче скривени славуј свој познати трилер. Нада не чу његово прво почетно клицање са високим снажним звоном као кад би бисер о металну подлогу ударао; она не чу силно пењање тона што се снажно дизао у смелу висину и још звонкије одјекивао тоном самоуверености, самопоуздања и безгранично слободно изазивао свога посрамље-

ног партнера; њен се слух и нехотице заустави на трећем делу започете мелодије; вој се увлачаше у ухо бескрајно нежни, тихи тон, прожет нечувеном елегијом и сав испуњен молскалом, као да уздисаше, као да јецаше под притиском свога бола, као да се хоћаше потпуно излити у

изгубио; не могаше видети ни маме, нити Миће; за цело су отишли даље. Тако шетајући и без икаква смисла она пође у напред.

Од једном она зачу као неки лаки шушањ, као шумор тешке женске хаљине; она застаде, крв као да јој пре-



Роб

С. РОГОВСКИЈ

безграничну тугу, у последњи јад потпуно осамљености, безнадежног очекивања, пропале, угашене жеље и тихо, једва чујно угасну као последњи писак у тужној песми презреног роба. . . . Нада корачаше све даље; она хтеде потражити Гаврила Поповића, али се он још одавна беше

стаде њи својим обичним оптоком, а слезоочнице јаче одскочише. . . . У близини шапутао је неко тако заносле, слатке, љубавне речи; оне су звониле некако нарочито својствено, љубавнички. Она и нехотице погледа на ту страну. Мајко божја! Нада узвикну гласно и окрете лице

са свим на супротну страну. Тамо, ах, тамо стајала је мама и слушала топле Мићине љубавничке речи за којима је она тако жудела, сањала... И онда, онда се сагао и пољубио мамин бели врат, а мама је стајала тако мирно, допустила му, смешећи се и претећи му прстом.

Као из небуха створи се испред ње Гаврило Поповић сав прљав и каљав у лицу; погавице беше дубоко издигао а капут је носио још трагове блатне на својим лактовима, док је у руци држао велику струку зелених биљака.

— Надице, Надице, погледај само *Scleranthus*, узвикну он весело и живо као Цезар показујући на своје биљке. — Ах, ах! Шта ће рећи само господин Мића? — Али Надице, ти плачеш?! Исусе, Светитељу, шта је; по реци шта је? Тебе боли штогод? Тешко ти је, је ли? питаше Гаврило Поповић машући и тамо и амо рукама.

— Ах, ништа татице, ништа... маленкост! Ах, шта? ништа... проћи ће већ... рече Нада, не знајући ни сама у овај мах што говори.

— Али како ништа? Реци, ти си болесна? упита Гаврило Поповић уплашено.

— Не, не, татице... Ах Боже, ах... по да... Боли ме зуб!

— Зуб! узвикну Гаврило Поповић. — Но само кад није што друго! Томе ће се наћи већ лека; није тако опасно. —

— *Scleranthus*, *Scleranthus amnus*, колега, зар не видите. Кажем ја Вама и по свима теренским особинама, и по положају земљишта и по њеним особинама, ве је морало овде бити. И нисам се преварио! узвикну Гаврило Поповић са таквом озбиљношћу и триумфом на лицу као Наполеон кад је Египат освојио.

Мића који иђаше поред госпође Сајке и сам се прихвати пружених биљака и са важним и строгим лицима отпоче превртати по стабљу и лишћу потпуно као човек од заната.

— Са свим на месту, господин - колега.

— Је л' да? узвикну Гаврило Поповић тако радосно и погледа прво Мићу, а за тим жену и ћерку као да и њима хтеде пружити дела од те радости.

— Оди Надице, оди! узвикну он кћери и ухвати је за руку. Наду боли мало зуб, рече он својој жени. — Али мало, са свим мало! и они се лагано упутише извору.

7.—III—1902.

Дрезда.



На мору



Таласи шуме. Море се нија.
Далеко, с барке допиру гласи,
И песма тија
Дршће над водом... Сунце се гаси,
У море тоне;
Погребну песму певају вали,
Над морем, као свећу над гробом,
Кула светиља буктињу пали,
И цркве мале „Ангелус“ звоне.

*

И Вечер плава по модрој стази,
С крином у руци, с расутом косом,
По мору гази,
Корал јој светли под ногом босом,
Руже на глави;
Иде нечујно тужи и плаче,
Драгана тражи, сунашце сјајно,
Нариче, јена, све јаче, јаче:
Издахну с туге сред вала плави'.

Дијеа на Ла Маншу
јула 1902.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ



Јадница

— BRADA —



Мала је то и жалосна успомена из мога детињства. Тада сам први пут изблиза видела бол и смрт, но никад нисам могла себи представити, да се то десило њој, тој милој девојци. Јер је одмах замислим онаку као што је изгледала једног светлог јунског дана, када смо отишле да јој дан честитамо.

Треба да вам кажем: ко је она била.

Боже мој, само управитељка наша у школи, и ништа више; а међу тим се појављивала из средине своје немаштине, из своје скромне сиротиње, у нашим децијим срцима, као неко овапућење врлине и величине. Ми смо је све воделе, шта више и обожавале, јер смо све, и велике и мале, знале тајну из њезина живота и шта је покреће да живи, а душе су наше биле довољно племените да у томе увиде лепоту.

Као женско била је од оних најбољих типова што се могу наћи у свету. Малог узраса, врло отмена и витка, имала је диван врат, који је најчешће био слободан, и на

њому главу савршенога облика. Имала је прав нос и крупне црне очи које би по својој природи требале бити веселе; црне и сјајне косе, као гавраново крило, глатко над челом и зачешљане и нешто уздигнуте на потиљку. Не верујем да сам икад видела лице које би било толико слично најчистијем овлаућењу Богородице Деве; била је чиста и

ника, гледале смо је како везе, красном лаком руком, јаке од муселина, што је носила преко лета. Јадна Паулина Фремотова! Ма да је била девојка, ми смо је ипак звале госпођом, јер јој је то била почасна титула; међутим, кад год смо о њој говориле, увек смо је звале госпођицом Фремотовом, не знајући ни саме зашто. То је било



Енглески краљ Едуард VII



Краљица Александра



Ђорџе, престолонаследник енглески

тиха као сан, нешто и стамено и ваздушасто; чист дијаманат, који је блистао својим сопственим сјајем; увек је била тако марљиво углађена, да је лепо изгледала чак и у црној, вуненој хаљини. Често је уносила језу у разред, са својих пообаних и изушиваних рукавица; али се нама чак и то допадало. За време предавања наших настав-

невесно поштовање ненадмашне чистоте њене. Детињство је своје провела у угодном животу; то се могло одмах приметити по неким њеним навикама, по појединостима њеног удешавања, по ситницама што су нам падале у очи. Она се је по свему том разликовала од наших јадних разредних наставница, у којих су руке биле

црвене и косе неуглађене; које су, прошав кроз мучну школу рђавог пађења, оугладале на топлоту и хладноћу, што је код њих постало навиком; лишене су биле прве нежне осетљивости. У осталом, она је имала врло значајан старешински тон, што је било и право њеног управитељског звања; но сем тога имала је и своје личне префињености, што ју је све чинило личношћу друкчијом од осталих. А какав јој је био живот! Ја сам га знала кроз десет година, а она га је проживела двадесет година, и тада је умрла, зар зрела за вечиту жетву!

Цео јој је живот био жртвовање њеној детинској љубави, а неизмерна нежност, што је гајила према своме оцу, давала јој је, слабој, нежној и отменој, надчовечанску снагу. Капетан Фремо био је стари војник из доба царства. Бог га је доцкан благословио овим чедом. Никада нисам могла дознати како су пропали, јер је то она само кадшто обазриво наговештавала, тек он, удовац, пронао, богаљ и готово сав узет, спаде једино на мршаву пензију и потпору своје ћери. А она показа узвишену одважност; код ње се није могло приметити напрезања, нити умора. Међутим имала је само двадесет година!

Ми смо знале да се она могла врло срећно удати, само да је хтела да жртвује свога оца и да га остави његовој самоћи и беди. Но ова храбра душа није на то могла пристати, те чврстом руком заклони књигу свога властитог живота, и, свакојако не имајући ни једног слободног дана, отпоче живети ропским животом. Њој је пак изгледало да то тако мора бити. Становала је са својим оцем у сасвим малом стану. Као да га сад гледам, био је у једном од оних квартова на висини Божонској, који су тада били још пусти и готово у ноћу. Пред кућом се простирала дуга а уска градина, подељена у више делова, који су давали хлада својим зеленилом, и ту, на то неколико стопа земље, ту је она можда нашла оно што би се могло назвати задовољством.

Увек је долазила у девет часова, разуме се пешке, и ако је имала подоста да иде. Зими је улазила, увијена у велики мек огртач, као у какву мантију, са шубаром на глави. Али ма како да је киша падала, или ма колики снег био, никада се она не потужи. Већ је тада неговала свога оца, и била је због тога задовољна. У подне је одлазила кући. Ишла је ситним, журним корацима, брзо пролазећи великим ходником, који је озго био покривен, а отворен према градини, што је лежала дужином наших разреда. Ако би је нека од нас зауставила у пролазу да јој што рекне, она би јој, смећећи се, казала: „Нека, нека, мала, журим се“. *Мала* било јој нежно тепање, и ми смо се све радовале, кад нас је тако назвала. У два часа опет је долазила, без и једне мрштине на као млеко белом лицу, очију јако отворених и сваки пут нешто весељја по у јутру; јер је провела један час с оцем, ма да у раду, али ипак покрај њега. Ми смо пак знале да је овај обожавани отац најдосадније, најраздражљивије, највеће цангрисало, што се може наћи у свету, да се не престано јада овом анђелу, те се она сиротица врло често

користила и оним кратким тренутима, док је на улици, да се сита исплаче.

У вече, у седам часова, враћала је се кући по мраклом мраку и по влажној улици, и тамо је могла остати до сутрадан. Била је у стању, само ако јој се учини да треба, престојати сву боговетну ноћ крај свог милог болесника. Тако је она и радила, врло срећна што јој је само жив. То су били њени часови одмора. Све остало време преседела је у великој соби, названој школском салом. У дну сале биле су поређане узвишене клупе, једном целом страном ређали су се прозори, који су гледали на градину, камо су очи и нехотице летеле; пред клупама беше њен сто, застрт зеленом чохом и њена столица. Њена столица није била сламна, као што су оне по разредама, но нека врста мале наслоњаче, са наслоном у облику лире и са седиштем покривеном везеним застором. Ми смо сматрале да је са свим природно да госпођица Фремотова не седи на сламној столици; нас би то чак и вређало, јер збиља нигде, ни у једном друштву, не пађох личности којој би раскош више приличила; она је изгледала страна нашем разреду. Ми смо уживале да је љубимо, јер је имала нежну кожу, пријатно намирисану.

С пролећа је често имала у чани љубичица, и за све време док нам је говорила, мирисала их је са задовољством. Зими, кад је спонадне кашаљ, нама се чинило као да и кашље друкче по остали свет; био је то непрекидан и благ кашаљ, који ју је приморавао да често принаша устима свој бели рубац. Њени мали руци нису никад били угужвани као у наших приправница. Оне су имале огромне, дебеле руце, шириле су их као заставе, пажљиво гледајући где је порубљена страна, и кад су се усекњивале, трубиле су гласно у њих, што нас је приморавало да обратимо пажњу. Кад она случајно, преко лета, обуче одело отворене боје, ми смо све биле усхићене; јер је она тада тако љупко изгледала, а после, то је значило да је код њене куће све добро, кад се она и на то могла решити.

Но највећа срећа за нас, једина прилика кад смо могле да је уверимо како је волимо, била је о њеном дану. За тај дан смо све подједнако давале своје улоге, а сваки је разред изабрао по две или три ученице, којима је била дужност, да се постају за цвеће. Ми јој ништа друго нисмо ни поклањале; али смо јој га надавале толико, да је преко целог лета њена градиница била пуна цвећа, сва мирисна и убава. Неколико старијих ишле су да га купе, а остале су им наручивале да нарочито узму лепих ружа, које је она волела више но остало цвеће. Ми смо је изненађивале сваке године; она се чинила као да се и не сећа 29. јуна, и није проуштала да у очи тога дана спомене часове за сутрадан, ма да смо ми добро знале да неће бити предавања.

29. је била општа радост. — Све смо трчале у велику школску салу, и ту се на два велика стола распоређивало цвеће, те је личило на прави цветњак. Наше су добре приправнице, за које се нико живи не би ни сетно да им

дан честита, ишле врло радо на ова честитања; изгледале су као да се осећају срећним, што ће проживети неколико тренутака у мирној и веселој средини. Све је било укусно уређено, само тако може бити, а цвеће је добијало нарочити изглед у овој великој сали са белим зидовима и са црно обојеним клупама. Кроз велике, широм отворене прозоре струјао је ваздух и распала се светлост, а градином, у свежу зеленилу, владала је тишина; збиља дирљив приказ невиности и среће! У девет часова, све ученице, и велике и мале, биле су на својим местима по клупама. Све смо хтеле тога дана да свечано изгледамо, па како су нам допустили траке око врата, то су се оне, ружичасте, плаве и црвене лепршале, широко повезане, низ нашу једнолику одећу. Тако смо се ми свечано спремале, и збиља су имале право што нам то нису браниле. У девет и по часова чуле смо кораке ходником, мала се стаклена врата отворише, и она уђе. У том тренутку не беше срца које није силно закуцало; чу се узрујаност од стотину деце, која су у исти мах устала, и за тим наста тајац. Цвеће стоји између ње и нас, а она, мила душа, готово већ са сузама у очима, заустави се занемела и задивљена. Тада приђе и узе да разгледа све ово са великом радошћу, а за тим подижући очи ка нама, рече нам узбуђеним гласом:

— То је и сувише од вас драга децо!

Наше су помоћнице прве с њом ижљубише, честитајући јој дан, а она се изненађивала гледајући у нас и смејући се: дакле је данас мој дан? После смо и ми силазиле с наших места једна за другом, и ишле смо да се полубимо с њом. Тако се све скупило око ње, а она додирује сваки цвет, понављајући: „овај је врло леп?“ После нам објави да немамо предавања и заједно изађемо у градину. Ми смо се све тискале око ње, пружајући јој руку; једно десетак њих ухватиле су се за руке и ишле су натрашке пред њом, па смо се тако дуго и дуго шетале по нашој пространој градини. Она је изгледала тако срећна, тако безбрижна и задовољна, а ми смо биле још срећније, јер смо сматрале да смо ми узрок срећи њеној.

Ово је био, може бити, једини дан у години кад смо се смеле усудити да јој нешто слободније говоримо, јер она, ма да је била увек нежна према нама, никад није била присна. Сећам се, то је било последње године, спадала сам у велике, како ме је била заволела, ја сам јој држала десну руку за све време шетње. Тада је имала збиља красног цвећа, и она нам је говорила да ће се њен отац и Мадлена радовати. Мадлена је била њена стара служавка, па она је о свему умела да води рачуна.

Зима нам дође рано, а била је врло јака. Тада нам се по кадшто жалила наша драга госпођица Фремотова, кад је било рђаво време, како јој је оцу тешко. Но не верујем да је она држала да га може и изгубити. Ми смо, међутим, знале, да с њим не стоји добро. Кад, једнога дана, крајем септембра, она не дође! — Она не дође! — То је било нешто печувено. Јер се нико не опомиње, да

је она ма кад изостала. Жртва своје дужности, она је долазила увек, па чак и кад је било рђаво. Ми смо одмах знале да је стари капетан при крају. И у нашим младим срцима, пуним још недирнуте детиње љубави, искрену тако страхан удар, који се спремао нашој пријатељици, тако страхан као што је у ствари и био. — Целом кућом зацари мртва тишина; одмор прође без игре, а у вече, кад смо се молиле Богу, препоручише нам да се помолимо и за Г. Фремота. Кад је она, што је на глас читала, дошла на оне речи потпуног милосрђа: „за сироте, болесне, удвљене и оне што се с душом боре“, од једном застаде. Неко време владаше тишина, све су главе биле погнуте, а из свих детињих срдаца узнесе се ватрена молитва за онога чији се живот гасио . . .

Умро је два дана после тога. Тада је настао распуст за Нову Годину, и ми смо тек после њега виделе госпођицу Фремотову. Тај приказ нећу никада заборавити. Ми смо све утврђивале једна другу, да будемо потпуне примерне, те смо улазиле у салу у беспрекорном реду. Она нам је била окренута леђима, па смо морале поред ње проћи да дођемо до клупа, и наше се очи одмах упреше у њену прилику. Велика сала није била сасвим осветљена; у углу једном бубњала је јако усипана пећ, а њен огроман заокругљен ђунак изгледао је као да се очајно клати. Цело ми је вече изгледало тужно. Ни једна се не усуди да прва пође; па послетку смо гурањем потискивале једна другу. Чуо је се потмули шум наших корака, како се једна по једна, по обичају, клањала према столу. Овог вечера пак свака је се старала да при том поздраву унесе и своје осећање саучешћа и да покаже како јој је тешко. Она је гледала у нас; њено је бледило имало у себи нешто невероватно, а тако исто и њена стиснута уста. Међутим се савлађивала с времена на време, те је отпоздрављала главом.

Кад поседасмо све, настаде мртва тишина. Само се чуло како букће ватра у пећи. Наједаред замишља пламен на светљаци, и ми све подигосмо главу. Она нас погледа, усиљавајући се, па за тим гласно рече: „Децо!“ По том брзо и јако стисне очи руком и отпоче одмах предавање. Месецима је трајало ово немо мучење њено; нико се и не усуди да јој што спомене, тако јој је био страхан бол, од кога ће бити срећна и да умре!

Друге зиме, ја више нисам ни била у школи, она доби запаљење плућа, те се у брзо побојаше од сушице. Сви терети, који су се годинама гомилали, свалише се на њу да је униште. А она, не имајући воље да живи, није више ни снаге за то имала. Како су се искрено о њој бринули, одведоше је на југ. Ја сам јој тамо и писала, и дан дањи чувам њен одговор, са читким и отменим рукописом, неписаним уздрхталом руком. Писала ми је како јој је боље, и како јој је пријатан одмор. Било је први пут после двадесет година, да и у томе још ужива; међутим је свом брзином јурила ка вечном покоју. И он дође по њу, те се она угаси, испунивши дужност своју, без роптања, без јадања . . . Послала сам јој била цвећа,

но оно је стигло кад је већ била мртва, те јој њиме окитише мртвачки ковчег. Ја је од тог доба увек замишљао у вечноме блаженству, како држи крин у руци!

С ФРАНКУСКОГА ПРЕВЕО

Бог. П.



—❧ Листаћи —❧

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Прича о ружину пупољку

(по туђој мисли)

Неки младић враћао се у свој завичај. Дуго је био у туђини па се сада од срца радовао огњишту свом. Прозлазећи тако поред неког врта, угледа жбун расцветалих ружа, који му се веома допаде. Нарочито се загледа у један пупољак. Хтеде га узабрати па њим окитити свој путнички штап, али му паде на памет да је грех откинути ружу од њезина стабла. Цвет ваља најљиве маказа одсећи, јер се иначе лако упронасти и цвет и стабло, па, што је најгоре, може се и казна плаћати. Како није имао маказа, а навикнут да никад не чини оно за што би га могли кудити, одмаче неколико коракâ те из далека посматраше румену ружицу.

И то му се веома допаде, па реши да је не откине већ да је само помилује и пољуби: та то руменој ружици неће ни мало худити, а он ће уживати, те како уживати!

Приђе жбуну и обасу пољупцима ружин пупољак, своје љубимче. А за тим, прибрав своју снагу, оде даље поносит што је показао такву моћ одрицања. Сваки други, мислио је у себи, не би могао одолети, већ би је откинуо а после би је, када би увехнула, бацио у прах.

Тако поносит настави свој пут.

А ружин пупољак?

Младић га је био тако спажно пољубио да је са њега стресао росне капљице а нежну дршку и нехотице сломио, што није ни приметио у страсности. Тако је јадан пупољак висео о слоњеној дршци, неисказано тужан, клонуо и свео, и очекивао смрт која му се полако примицала, и ако га младић не беше за се откинуо.

А он, младић тај, који више никад не виде сироту, остављену ружицу, хвалио се целог века својим племенитим поступком.

Л. С.



Патуљак

(по немачком)

Тамо у шуми, где се тета-лија са зецом састаје, живе патуљци. Место капа носе дрвене печурке, а браде су

ним сиве, од научине. Мудра су то створења и велики чаробници, само мало заљубљени, што ће рећи: кад их девојке моле за што, не умеју одбити.

Дабоме, они испуњују само једну жељу. Можеш ти имати колико хоћеш жеља — само ће ти једну испунити.

Кад их девојка каква потражи, они излазе из пећине као понац кад измили на пригревицу.

„Помози Бог! Дobar дан! Лепо је то од тебе што си и до нас дошла. Лепо, врло лепо! Па чиме можемо послужити? Да ли би хтела да будеш *паметна*? Или би, можда, хтела да будеш *лепа*?“ —

Штета, доста, штета, што је ово само бајка; иначе, ко зна колико би *лепих* девојака било у свету?!
М.



Анин дневник

(по немачком)

3. маја

И при самој помисли да више нећу говорити с њим, да његову верну, честиту руку нећу више прихватити пуца ми срце од очајног бола, те мислим да ћу умрети. А како бих радо хтела да живим, макар само за њега, само за њега? Јер без њега не могу, не смем ни помислити на живот, и ако ми је тек двадесетпета година. Цела истина: мени је тек двадесетпета година, па нека пакост и злоба говоре што хоће! Изгледа ми да је сразмера сасвим тачна: Жена од двадесет и пет а муж од тридесет година... Ах, ћути, јадно срце моје! Још мало па бих се издала; а то не смеју ни ови бледи листаћи дознати.

* * *

4. маја

Могла би читав дан заносити се и уживати у цветноме и мирисном мају; могла бих тако радо, с рукама у крилу, слушати птичје слатко цвркутање, очарана и занесена пролећем! Али права жена зна своје дужности!

Боже, кад би он само знао да сам ја пришила она два расклиматана дугмета на његовом горњем капуту, док је он са татом разговарао.

Кад бих знала о чему ли су тада говорили? Верујем стално и јако, јако као стена, да је савладао Мамона и да није ни једне речи потрошио о проклетим парама. Па ипак ми је мило што ћу му однети тридесет хиљада. Даће ваљда Бог, да му то злато — које за ме није срећа — предам једном у руке! Он ће га, уверена сам, најпоштеније употребити.

* * *

10. маја

Он је најбољи, најпаметнији, најгалантнији човек од свију које знам; па и од његових другова, правника, нико му није раван.

Човек се цени по оном што једе! И по овој изреци он је победилац. Највише воли питу од јабука а мама каже, да је ја умет тако умесити како не зна нико други. Па и у телећем печењу, и у паприкашу, и у салати од рака, мама олет каже, просто сам — генијална! Али ова је похвала претерана, па за то и нећу да се китим њом.

* * *

15. маја

Истина је да је жена украс куће, али би било право варварство забранити мужу да једно двапут недељко поседи и у кафани са својим друштвом. Ја му то не бих никад забрањивала, а реч *вакела* мрска ми је, мрска...

*

„Тако,“ рече Ана и прекиде писање: „сад ћу овај дневник оставити у предсобљу; па кад господин писар дође, нека га прочита. Ако ни то не помогне, онда ништа више и не може помоћи!“ —

К.



?



Ико пада вече, при се спушта нео
И по крају видик у крви се купа.
Уморан крај друма, у траву сам сео
А нечујним ходом ноћ полако ступа,

У околу целом нигде живе душе. —
Не жубори поток, не цвркућу птице;
Ни лишће не шушти, нити ветрић
пуше,
Само бруји трепет телеграфске жице.

Ко зна какву новост овај трепет прати?
Можда сузом плови, или радост носи?
Јавља, можда, неком; „Умире ти мати!“
Или: „Брже хитај! Јер је други проси!“

У Рајхенхалу, јула 1902.

Ст. К. Павловић



Стара врлина

ДРАМСКА КИЖА У ЈЕДНОМ ЧИНУ

НАПИСАО

А. АМФИТЕАТРОВ

(СВРШЕТАМ)

ПОЈАВА VII.

Пређашњи. Уго

Силвија

И мене си хтео
Преварити подло! Хуло, зар си смео!?
Ал' твоме лукавству ја оставих своје,
И сад ево стиже час победе моје!

Галеото

Да л' сам луд ал' сањам!?

Уго

На молитву сада!
Молите се, грофе, док још има када.
Нећу да вас пошљем, јер се Бога плашим,
И без покајања праоцима вашим.

Галеото

Издајништво подло!... Ниткове, одмакни!

Уго

Молите се, грофе!

Галеото

Само ме се такни!...
У помоћ! Овамо!

Уго

Никога не зови!
Помоћи ти нема!

Галеото

Убијце! Ниткови!

Уго

Молите се, грофе!

Галеото

Гаде, и умрећу,
Враћећи се сада, ал' се молит' нећу.

(Покуша да узме свој мач. Уго стане између њега и Силвије)

Силвија

Ништа не помаже! Не чује те нико!

Галеото

Несрећнице, шта ћеш? Шта згрених толико?

Силвија

Зар се још претвараш? Где је сестра моја?

Галеото
Спасења ми, не знам!

Силвија
Судбина је твоја
Да убијен умреш! Не лажи бар сада!

Галеото
Не лажем те, веруј! Спаси ме од јада,
Јер сам невин, невин! — Правде се не бојим.
Дај ми мач да с њиме на бранику стојим
Поштења и части. (Угу) Као часни људи
Ступимо у двобој, а Бог нека суди!

Силвија
(хладно)
Знамо да оружјем гроф мајсторски влада
И да противник му мора да пострада!
(Угу)
Убиј га, шта чекаш? Камо поуздава?

Уго
Свршиће те, грофе, и без покајања!
*Нападне на Галеота, који се брани и ударице одбија те-
шким табуретом. Силвија, скрстивши руке, хладнокрвно
посматра ову неуједначену борбу... Ланчелот се појави
на тераси и потрчи грофу у помоћ!*

ПОЈАВА VIII.
Ланчелото, Силвија, Уго и Галеото

Ланчелото
Разбојинче, стани!
(Обеси се Угу о руку)

Уго
Ко је тебе звао?
Одмакни се, мали!
(Бије га по глави дршком од мача)

Ланчелото
Грофе, гинем, јео!
*(Падне. Уго настуиа према Галеоту; догони га до зида
и спреман је да му да последњи ударац)*

Ланчелото
(очајничким вриском)
Силвија!... Не убиј!... Милост, сејо моја!
Невин је! А ја сам... ја... Асунта твоја!
*(Галеото и Уго, изненађени, прекидају борбу... Силвија,
страшно изненађена, прилази Ланчелоту и разгире
оковратник његова одела)*

Силвија
О Боже — Асунта!

Ланчелото
Лесте, сејо мила.
Пет година пуних како сам се крила,
Како гроф о мени није ништа знао....

Веруј, сејо, грофу: он ме није звао.
Ја сам пошла сама у свет и у јаде:
Патничка ми љубав то у део даде!

Галеото
(ухвати се за главу)
О, ја сленац!

Уго
Грофе, имате ли воље
Прекинути борбу. Сад ствар стоји боље.

Ланчелото
Тешко ми је, грофе. Ал' се за вас бојим...
Колута се, мрачи, пред очима мојим...
Поштеди га, Уго! Ево ја испантам;
Па и ако умрем — раде ти опраштам.
(Онесвесне)

Силвија
Уснице јој бледѐ... Дах у грудма стао!...
Срце једва бије!... Умире ми... јео!
Зар тек што је видех, па гроб да је скрије?
А он још да живи? — Кад анђела није,
Ни сотоне не ћу! — Уго, смрт нитвову!
*(Крене на Ланчелота којег је глава на њеним грудма.
Чију се вечерња звона... Уго, који беше подигао руку,
сипусти мач и, после краткога колебања, цууче га у
корице).*

Уго
Доцкап је, мадоно! Звона с цркве зову
На службу вечерњу, јављајући људма
Христово рођење. — И у мојим грудма
Вера је хришћанска. Погодба је наша:
До вечерњих звона!... Нека милост ваша
Опрости за данас. А чим Божић прође
Уго спреман стоји да у најам дође.
(Ланчелото тихо уздише)

Силвија
Још је жива, јоште...

Галеото
Бог ће добро дати!
Већ отвара очи... Ах, да могах знати,
Да посумњах само... Ал' љубав бескрајна
Узрок је што до сад одржа се тајна.

Ланчелото
Штедите ми сестру... грофе... ја вас молим...

Галеото
Асунта, ви знате колико је волим!
Па зар бих ја мог'о да јој ма чим претим?
Или за незнање да јој се осветим?
Ако ваша сестра мисли још и сада
Да сам кривац грешни: ја већ спреман стојим
Да јој гнев утишам и животом својим.
Уго, ево, убиј!

Уго

Баш и кад бих хтео,
Верујте ми, грофе, данас не бих смео.

Ланчелото

О Силвија, сестро! Пред смрћу те молим:
Учини ми оно што највише волим.
Он је невин, невин, није ништа знао...
Ублажи свој поглед! Зар ти није жао!?
Дај ми своју руку... и ви... грофе драги.

(Састави им руке на својим грудма)

Тако, тако, мили. А сад, Боже благи,
Дај ми да угледам што сам до сад снала:
Веренике срећне.

(Уго приђе и пољубиво гледа рањену Асунту)

Силвија

(отрне своју руку)

О Асунто мила,
Ни помисли о том! Освета је моја
Опроштена грофу... Али крв је твоја
Измеђ нас потекла...

Ланчелото

Гроф и за то пати!
Зирости му, сејо! — Кад би могла знати
Колико те воли, о, колико воли!...
На самрти својој Асунта те моли:
Удај се за грофа! — Ја те не ћу клети;
Али обећаш ли — лакше ћу умрети!

*(Силвија ћути; Галеото покрије лице рукама,
Уго приђе напред)*

Уго

О мадоно, грофе, и ви дечко сада
А девојко пређе, — узрок вашег јада
Незнатан је врло. У тугу сте пали;
А каква је рана, видим, нисте знали.
Од ударца овог, кад је дубљи само,
Нигде лека нема, ми ратници знамо;
Али кад је плићи, на пример овако,
И по сто година проживи се лако.

(Загледа Ланчелотову рану на глави)

Знате л' шта је ово? — Ха, ха, чуда Боже!
Греботина... оток... рана поврх коже.
Већ сутра за ручак здрави ћете бити
Ко кардинал папски! Само треба мити
Везувијским вином ову рану лаку,
Јер то вино лечи бољетицу сваку.

Ланчелото

Ох, живећу јоште! Ох, живећу јоште!

(са сребрним осмехом)

Уживаћу даре жељене милоште
Од сестре и... зета! Сејо, а реч твоја? —

Силвија

Грофе, нека буде! Ако сестра моја
Не умре од ране, ако је излечи:
Ја ћу за вас поћи!

Уго

Ево моје речи:
До вашег венчања и траг ће јој проћи.

Силвија

А не буде л' тако?

Галеото

Поново ће доћи,
Да освету сврши, Уго с мачем својим!

Уго

Пошто Божић прође!

*(Силвија и Галеото придичу Ланчелота, који се
ослања о грофа)*

Ланчелото

Сејо, једва стојим!
Слаба сам... сва дрхтим... и — онет ми лако!
Смешно, сасвим смешно! Ако, грофе, ако:
Не дугујте ником! Паж је чудан био.
Он је женску немоћ чувао и крио
Кадгод сте са пира ил' из љутог боја
Тражили свој одар. Слаба плећа своја
Подмет'о је радо господару своме...
Али све се мења! Сад је грофу моме
Досуђено, ето, да свог пажа води!...

(У вратима)

— Да л' ја ово сањам? О, како ми годи:
Живот! Јест, ја живим!

Уго

Само вином прати!
А остатак... овај... верном Угу дати;
Попиће га радо (а то му је дика)
За срећу и здравље драгог болесника,
Болеснице то јест!

(Галеото се врати веома раслоложен)

Грофе, реч-две само!
Ми ко најамници своју дужност знамо
И вршимо тачно. Ал' и срце наше
Осећати уме... Са доброте ваше
Ја сам врло ганут, и опроштај молим!
Проклет нам је занат — и ако га волим.
Не будите љути!

Галеото

Срећа, вуче стари,
Што бејаш без мача!

Уго

Ум се барабар
Са храброшћу људском! Да сте онда како
Били с мачем својим, приш'о бих овако
*(прихвати грофу и дубоко клањајући се прихвати
му руку)*

Primo: у знак мира завађених страна
Само да не дође до страшног мегдана.
Од себе бих тако уклонио беду,
И све би, ја мислим, било у свом реду!
Secondo: за здравље Асунтице наше

Што се здрава врати крај милости ваше!
И, знам, ви би, грофе, добром, старом вуку,
У знак помирења дали своју руку!
Terzo — и најјаче моје поуздање
У невољи смртној: за ваше венчање
Са Силвијом дивном! Тим бих сваку беду
Склонно од себе!

Галеото

Да је све у реду
Као што си хтео, ево доказ прими.

(даје му кесу с новцима)

Иди на крај вина терет с душе сними!
'Баво да те носи!

Уго

А вас срећа само!

Ал' Божићу треба хвалу да одамо.
Да не беше нега зло би, бома, пропши;
На венчање, грофе, сумњам да би дошли!
Ал' за то мадона, што све здраво оста,
Нек строго издржи три недеље поста,
Биће мислим доста!

(Галеото оде)

Уго

(Изади кесу с новцима што их је добио од Силаије, а
у њу изручи злато од Галеота. Публици)

Све је како треба,

Благослов је ово управо са неба:
Злата је баш доста старом Угу дошло,
А што је још боље: без крви је прошло!

Љ Р А Ј.

ПРЕВЕО
Р. Ј. Олавић



Праг, августа 1902. г.

Хана Квапилова

Господине уреднице,

Поводом гостовања госпође Хане Квапилове у Београду написао је један од најбољих чешких критичара, Карел Б. Мада, ову студију коју у преводу саопштавам читаоцима „Нове Искре“:

„Чини нам се, да путнички глумци, виртуози или „звезде“, добро знају како се поштована публика узалуд труди да по првој, другој или бар трећој представи створи себи прави суд о госту дотада непознатом.

Обично, пре него што се могу лично показати, представљају се публици са неколико приказа из новина, а многи воле да се послуже рекламским ракетама. Тиме ће постићи две ствари: Публици ће олакшати суд, а себи прокрчити пут ка љубави њеној. А то је сасвим добра претпоставка.

Оценити туђег глумца после две три улоге, створити себи тачну и праву слику његове уметничке личности, то је заиста тежак и немогућан задатак. Па то је тешко и онда, када се глумац служи самим представљањем које му у напред обезбеђује допадање; а колико ли је то немогућније глумцу који, с напором целе своје богато организоване личности, интерпретира дела песника у њиховој најдубљој основи, износећи их у најфинијој нијанси говора, тона и артикулације, што се исто тако брзо мора изводити као што је и замисљено.

Немогућност је још већа, кад слушацац не познаје језик којим се глумац служи, а још мање дух језика и његове форме, као што их знаде песник и његов тумач.

Какво се уживање ту губи и како се лако можемо преварити! Врло се често у туђег госта до усхићења допада незнатно спољашње средство, ниске конвенције, празни манири, — док се и најфинији пртеж душе често губи, и некад тек половина добија заслужени успех, ако у опште сугестија, горе споменутих новинарских бележака и рекламних ракета, није доста истрајна.

Никако не могу омаловажавати угодност оваких изасланика сваког гостовања, а не пишем због тога, да их и ја овом приликом у напред шаљем.

Узимам само себи слободу дати непотпуну карактеристику о госпођи Квапиловој, карактеристику коју сам сам себи створио вишегодишњим посматрањем и уживањем у њеној лепој уметности. Зато и пишем ово са најтоплијом жељом, да и они, који ће је брзо видети, уживају и да мој уметнички занос са мном деле.

Врло се добро сећам на пријатно изненађење велике трагеткиње Хелене Модрејевске, која га ни мало скривала није, видевши на позорници народног позоришта госпођицу Кубешову, данашњу Квапилову. „Elle est mignonne et elle a des entvaillles!“ викнула је пуна усхићења видевши у њој нежну девојачку љубавност и срдчан унутрашњи тон млађане глумице. Ма да у то доба Хани Квапиловој, која је тек пре кратког времена била стигла са маловарошке позорнице, али већ почела развијати основе своје интелигентне уметности — није још била спрењена позиција ни њен напредни дар још довољно познат. Већ је изгледало, да позоришна управа не уме ни схватити њену дубоку унутрашњу уметност која се сама појављује, без наметања, али зато врло топлим начином глумовања.

Није прошла још ни једна деценија од тога доба, а госпођа Хана Квапилова стоји већ у пуном развоју свога — смело то смем рећи — мајсторства. Она је данас без порицања највећа чешка глумица. Наравно, њена уметност није за масу ниш за људе који траже у уметности глумовање које се само намеће, већ је за оне који с усхићењем схватају од уметности оно што је деликатно, што из дубине душе извире и што је у свези са оригиналном творачком снагом. Она сама и не уме себи победу олакшати, па за то се она некад сама у себе и не поуздава. То заиста знају о њој они који су често гледали како оштро саму себе осуђује, како незадовољна сама собом нанушта позориште и по најјакнијој представи, пребацујући себи, што ону појаву, коју је играла, није још доста дубоко схватила. Кад се тиче правог песничког дела, она га доноси на сцену са највећим поштовањем. Она не ставља себе у прочеље, већ се труди да донесе најсавршенију слику и потпуну представу песникову. Зато и јесте велика разноликост њених улога, које узјамно немају ничег заједничког осим типичне појаве и боје гласа ове уметнице. Зато разумемо, зашто наши драмски писци при своме стварању само мисле на госпођу Квапилову, јер добро знају да весела и психолошки накомпликованија жена патница интерпретацијом њеном постаје уметнички испинта.

Глумице лепотице имају врло велику олакшицу; њихова бајна појава игра у место њих. Не треба им велике уметности да до успеха дођу. Госпођа Квапилова нема такве лепоте која јој триумф обезбеђује.

Раст јој је леп и гибак, али није сувише велика, њено лице би пре било за субрету, него за философску појаву друштва, али њено око уме не само тихо сијати већ исто тако и ердито усламетети. Њена су уста фина и пуна израза, јер се умеју тако весело смејати и у мах постати горко озбиљна. Лице њено је до крајности изразно, ако хоћете мало и нервозно, јер уме да изрази у својим цртама највећу радост као и највећи душевни бол. Све ово и чини да уметница постаје дивно лепа у етичном смислу речи. Глас је њен чудан инструмент. Није велики ниш ефектан, али је таког звука и такве модулације, да и нехотице заноси слушаоце и објављује најинтимније утиске душевне.

Често сам се чудно, како госпођа Квапилова овлада сценом. Ова реч канда није сасвим умесна, јер појам „овладати“ т. ј. нешто себи подчинити — то је њеној нарави сасвим туђе. Само значајем своје уметности, савршеном суштином своје игре буди интерес одмах, како се на сцени појави, макар да се потпуно подређује намери ауторовој, и почиње представљати с чудним тактом осећања, да после

с улогом и њеним тумачењем све више расте. Кад је човек види у игри, и нехотице помисли, да има глумца који не потискују своју околину на сцени само ради своје појаве, већ да у њој поштују своје сараднике и глумце — колеге, баш као што то и аутор и живот ишту.

Да, живот. Ја налазим, да значај госпође Кванилове за чешку глумачку уметност лежи у том, што при своме стварању не излази од уобичајених позоришних назора и традиција, већ из властитог садржаја живота. Живот, у свом неисцрпном богатству, у својој покретној разноликости, извор је из кога црпе њена машта. Па и онде, где је од њега драмска поезија врло далеко, у стиху и слику, које уметница са ванредном лепотом говори, оставља она утиске узвишене природности. Овим речма мислим да је уметност г-ђе Кванилове најбоље обележена; овим речма је могуће у потпуно објаснити, зашто је њена уметност потпуно здрава, и за што најпервознија жена, најпервознија госпођа и њеној игри постају природне и истините. Унутарњи, осећајни живот госпође Кванилове неизмерно је богат; њена творачка снага велика је и широка. Без сваког раздражења постиже своје женске и девојачке улоге. Из дубине душе показује њихове унутарње особине без и најмањег трага наметања и себичности; њихову психологију, често веома компликовану, демонстрира уметнички са чудном јасношћу. Ко види ма коју улогу неких Ибзенових појава, тај ће се са мном сложити. Норвешка горка туга остварена је у њеној игри деликатно тихо, а ипак тако дубоко и за људско саучешће дирљиво, да је човек усхићен осећајем, као да се пред његовим погледом скида вео пукој природи и голој истини. Тон њена говора је савршено миран, али испод ове маске трепти бојажљиво узбуђена душа. — Мина у Хилбертову „Греху“, која почиње безбрижним, свечаним расположењем, а завршује самоубијством, дирљива је слика душе, представљена оајпростијим а уједно и наделикатнијим средством.

Хана Кванилова припада оној врсти глумица, код којих и најмања шанса у топу или гесту не сме бити неопажена или пропуштена. Колико сам пута био сав усхићен каквом њеном позом, у којој је без покрета по тренутак истрајала, завршујући њом баш оно што је на сцени говорено, или којом је тајно био изражен најживљи интерес за догађаје. Како само у срце дира њено ридане и нарицање. Двоструко се осећају, јер не миришу кулисама, а заборављате при њима, да сте у позоришту. Њен плач је уметнички истинит и природан. Своје тонове веселости може уметница са својим плачем срањивати.

Госпођа Хана Кванилова путује први пут у туђину, иде да покаже цвеће своје уметности већ потпуно развијено и мирисаво. Не бојим се, да ће ми ма ко пребацити, да су моје речи неистините или претеране. Али ипак се једног бојим. Да се ова дубоко осетљива уметничка личност не учини неком *мало* сјајна, да неко не нађе, да нема оне примамљиве дражи, која на први мах задобија, а било би то и праведно, јер у суштини њене уметности и нема ничег бурног или уочљиво сјајног. Уметност њена је унутарња, у уздрхталим дубоким душним жицама.

Телесне ефекте замењује физичним предавањем душевних емоција.

На послетку још ово. Њена уметност има примамљиво умерен сјај! Хана Кванилова игра као сакривена за фином, мирисавом копреном, за којом се и најоштрије противности спајају у топлу хармонију. Наравно, туђин гледалац, који ову појаву први пут види, може наћи да је то мана, али ова мана је врлина, то је својство које је, по моме суду, госпођа Хана Кванилова наследила од народа из којег је поникла.*

Из речи госи. Мадла извире страх, да госпођу Кванилову неће Београдска публика разумети, и да ће њена уметност проћи неопажена. При моме бављењу у Београду била сам срећна видети на психолошкој основи саграђен комад, и са великом радошћу сам приметила, да је публика са највећом напњом и разумевањем пратила интелигентну игру глумца, и није оклевала да даде похвалом израза своме одушевљењу. Зато и не сумњам, да ће уметност највеће чешке драмске вештакиње наићи на потпуно разумевање у Београдске публике.

Зорка Ховоркова.



Хана Кванилова, чланица чешког Народног Позоришта, у разним улогама. — Ова првакиња чешког Народног Позоришта у Прагу, гостујући у нашем Народног Позоришту, задобила је већ првог вечера најискреније симпатије наше публике. Симпатична појава и одлична игра њена ставише је, у низу досадашњих гостовања у нашем позоришту наједно од најугледнијих места. Испраћајући је у њезину отаџбину, братску Чешку, довикујемо јој: Срдачно хвала и — до виђења! —

Путников обед (сликао Вацлав Бројик). — Овај генијални чешки сликар, ког од скора оплакују Чеси, подигао је, већ и дотле цењено, чешко сликарство, на такву висину коју себи радо желе и већи и слободни народи. *Путников обед* слика је из чешких крајева, а како верно представља тај најобичнији и свакодневни моменат, и колико је у њему природности и осећаја — најбоље каже сама слика.

Констанца Морозини, супруга Српског краља Владислава Уроша. — О овој слици донећемо доцније и нарочити чланак.

Кажњено издајство (сликао Р. Отенфелд). Овај красни рад вредног чешког уметника у власништву је нашег Народног Музеја. —

Роб (вајао С. Роксандић). Овај одлични рад, који је по овој слици већ познат ширим круговима, износимо и пред читаоце *Нове Искре*. Данас је *Роб* у власништву нашег Народног Музеја. —

Енглески краљ Едуард VII, његова супруга краљица Александра и њихов син Ђорђе, престолонаследник енглески. — Поводом крунисања енглеског краљевског пара, о чему је у нашој штампи било довољно и исцрпно писано (мислимо нарочито на писма Г. Ч. Мијатоновића) доносимо ове слике. —

Х Р О Н И К А

Онај тако хладно, тако објективно написани чланак о Србима и Хрватима, што је изашао овога месеца у *Сраском Књижевном Гласнику*, дао је, као што Хрвати велу, повода да они на начин, сличан највернијем фотографском отиску, представе свету слику и својих интелектуалних и својих психичких и својих моралних особина. Слично дивљим и бесним хордама Арнаута и Боксера и они, достојни васпитници својих духовних отаца, у гомилама, као што личи јунацима, напавали су на поједине Србе и Српкиње, убијали их, злостављали, крали им новац и разоравали имовину. А зашто?

Шта је био узрок том њихову дивљаштву? Само и једино то, што су ти Срби били Срби; што су, свесни своје народне прошлости, поносили се њоме, и што су радећи и молећи се Богу падали се лепшој будућности Срба свих и свуда. Ти дакле племенити осећаји у Срба, осећаји пуних пијетета и љубави, што су и од примитивних и полу-дивљих народа стварали народе културне и најкултурније, трн су у око Хрватима. Наш оправдани народни понос и љубав наша према Српству њих просто раздивљава. И ту нема ничега чудног. Како су они схватили љубав према

прошлости својој и колико се они поносе њоме доказ су нам и разни Франкови, за којима Хрвати без икаква срама каскају као незрела деца.

Кроз какве наочари они гледају свој народни понос доказ нам је католицизам у које су једино они под небом, и пронашли Шнајболци, збили све своје националне идеале. Како су они схватили појам о отаџбини доказ су нам и поносна српска Босна и поносна српска Херцеговина које они бестидно, а свесни своје рођене лажи, увлаче у сферу земаља где се од намтивека славила хрватска слава, ма да нема томе ни тријестак година, како је, што је познато читавоме свету, у тим земаљама, а за српску слободу, прштала само српска пушка, и попут Галекога петла, будила у тај мах засналу Европу.

Колико они имају алемова да њима заките круну своју, доказ смо им сами ми, које они ачећи се називају правослачним Хрватима. Доказ су им и наш Марко и наши стари барди.

Само док смо се ми обично смејали и смејемо се тим њиховим детињаријама, њих једина наша реч, да ће се они, хтели не хтели, претопити у српско море, прави бесомучницима.

Јест, накост и злоба једини су мотори који њих крећу у борби према нама. Наша прошлост не да им мира, а наши и најмањи успеси у садашњости праве их диџалима.

Нека им је дакле на част последњи вандализам извршен над Србима у Загребу. Он је у исто време и верна слика њихове снаге. Само, нека Хрвати не забораве, да ће се гнев овај, који је у нама произвео то дело њихово, убризгати у крв нашу и улити се у срж костију наших, а већ искуство их је ваљда толико научило, да је праведан гнев оруђе с којим се није шалити, и да он и слабима улива циновске снаге.

II.



Кишне прилике Београда изведене по Ј. Хану према подацима Опсерваторије Велике Школе. Службено издања београдске општине са 82 таблице и 2 дијаграма. Стр. 186. на великој осмини. Београд, 1901. Цена 2 дин.

На молбу београдске општине да јој се пошљу подаци о кишним приликама Београда за последњих 10 година (ради проучавања питања о канализацији Београда) Опсерваторија Велике Школе сакунила је све своје податке по промаграњима поменуте врсте и то за пуних 14 год. т. ј. од 1. децембра 1887. па до 30. новембра 1901. године (по новом календару). Ти подаци добивени су на основу посведнег посматрања и мерења сваког часа на кишомеру десетостручару од А. Vandin-a. Добивене податке изложио је у прегледу и средно у таблице асистент Опсерваторије проф. Ј. Михаиловић.

Преглед има два дела: I Количина кише и II Честоћа кишних дана. За тим долази објашњење таблица на табеларан преглед.

I *Средња годишња количина падежа износи у Београду 625,9 м. м. или 6.529.000 л. или преко 6.500 м³. воде на 1 хектар. У поменутом периоду од 14 година Београд је имао три врло кишовите (1889., 1897. и 1900.) и две врло сушне (1894. и 1898.) године. Варијација у годишњим количинама кише прилично је велика, јер износи 381,15 мм. т. ј. + 206,35 и — 174,80 од средње годишње вредности. Највећа годишња сума падежа износила је (1900 г.) 859,25 м. м., а најмања (1898. год.) 478,10 м. м. Према добивеним подацима могло би се извести, да би Београд у периоду од 100 година имао 46 сушних и 54 кишовите године, што значи, да би кишовите преоблађивале с неколико процената. Одступање количине кише од праве средње месечне вредности највеће је у позитивном смислу месеца јула (+ 31,1), а у негативном смислу месеца јануара (— 24,9). Количина кише повећава се пролетњих месеца до летњих, а онада јесењих до зимских. То је одлика умерено — континенталне климе, каква влада у средње-европским земаљама.*

— До истих резултата долази се и разматрањем највећих месечних сума падежа.

Што се тиче распореда падежа по годиштима види се, да је у Београду лето најкишовитије годишње доба (213,95 или 32%), за тим пролеће, па јесен, а зима је најсиромашнија у падежима (106,70 или 17%). —

Од априла до краја јула — дакле за 4 месеца — напада у Београду скоро половина од целокупне годишње количине падежа. Највише напада у јулу, па у јуну, мају и априлу. У току осталих 8 месеци количина је падежа скоро подједнако распоређена, али се ипак опажа особити минимум у јануару, када просечно напада тек трећина оне количине која пада у јулу. Месечне количине кише некада су врло обилне. Особито се истиче месец мај 1900. године када је падало 193,10 мм. или 22,5%. Дешава се, да у појединим месецима количина падежа износи тек нешто више од нуле, као што је био случај децембра 1888. год., када је пало 0,6 м. м. или 1% од годишње суме. Међутим нема ни једног месеца без и једне капи кише. —

Најобилатија киша у Београду, за ових 14 година, била је 5. јула 1891. год., када је за 15 минута нападала 331.000 л. воде на 1 хектар или 331 м³, или 22.067 л. за 1 минут, што чини око 6% годишње количине падежа. 14. јула 1890. год. нападало је за 24 часа непрекидног падања 924 м. м. или 924.000 л. на 1 хектар, а то је преко 13% од целокупне годишње количине падежа. —

Кишни количник (који се добива, кад се месечна сума падежа помножи са 1000, па се тај производ подели годишњом сумом падежа) показује, колико кога месеца просечно пада воде од вредности годишње количине падежа. Он је био највећи (276,8) јула 1890. год., а најмањи (1,3) августа исте године. По годишњим временима највећи (135,1) у пролеће 1898. год., а најмањи (29,1) у зиму 1890. године. Просечна му вредност има maximum у јулу (131,9), а minimum у јануару (45,9); у лето 108,8, а зими 54,4. —

Кишни коефицијент т. ј. количник између оне количине кише, која је у ствари пала (и. пр. у току једног месеца) према оној количини кише, која би припала једном месецу, када би падежи преко целе године били потпуно равномерно распоређени, био је највећи (3,29) јула 1890., а најмањи (0,01) децембра 1888. год. По годишњим временима највећа (1,69) у лето 1890., а најмањи (1,2) у зиму 1897. год. Просечна му вредност за Београд износи maximum у јулу (1,57), а minimum у јануару (0,54); у лето 1,33, а зими 0,71. —

II У кишне дане разуме се сваки онај дан, када падне ма који хидрометеор и то ма у најмањој количини. У падежне дане рачунају се они у које напада бар 0,1 мм. т. ј. бар 1000 л. на 1 хектар. *Средња вредност кишних дана износи 150 у години или оно 41%. Нема ни једне године, у којој је број кишних дана био испод 119 (1888.) нити изнад 197 (1890.) т. ј. најмањи број кишних дана износи 33%, а највећи око 55% у вредности броја свих дана у години — Највећи број кишних дана пада у пролеће (44 или 29%), а најмањи у лето (34 или 22%). Нарочито се истиче пролеће 1901. год., када је било 66 кишних дана или 72%.*

У Београду просечно најчешће кише падају у мају и дају око 15 кишних дана, а најређе у августу који има само 9 кишних дана. Најкишовитији је био мај 1897. год. (26 кишних дана или 84%), а најсушнији август 1890. г. (3 кишна дана или 10%). Најслабије кише јављају се у јануару, а најгушће у јуну, јулу и августу. —

Кишних периода од 11 и више (највише 14) дана било је, за ово 14 година, свега 4. Сушних периода од 11 и више (највише 53) дана било је 49. Дуготрајније кишне периоде најчешће су у новембру, фебруару и децембру, а најређе у јуну до августа. Дуготрајне сушне периоде најређе су у јулу и мају, а најчешће у октобру, септембру и августу. Најдужа сушна била је 53 дана године 1888. и то од 8. новембра до 31. децембра. Најдужа кишовитост од 14 дана била је од 5. до 19. октобра 1887. године. Средње трајање сушне периоде износи 3,7 а кише 2,4 дана. —

То је главна садржина, управо речима из таблица и прегледа ове књиге, која спада у реткости у нашој литератури. Мене је јако обрадовала и необично пријатно изненадила њена појава. Желети је, да се у што скоријем року публикују постепено резултати свију метеоролошких

проматрања извршена у Београду и по осталим местима у Србији, како би се на тај начин могли правити смелији закључци о клими и њеним разноврсним појавама у нашој отаџбини.

Особиту захвалност заслужује г. Јел. Михаиловић који је све податке лепо средио у прегледне таблице и на основу њих извео главни преглед, из кога сам ја извадио ово моје саопштење. —

Т. Радивојевић



Из биографије Максима Горког. — У једном угледном руском провинцијалном листу („Самарске новине“) саопштава један дописник о својој служби на Грјазецарициној прузи у одељењу за робу, у ком је нашао себи зараде неколико интеллигентних пролетараца. У њиховом броју нађе се и А. М. Пјешков (право име Максима Горког, писца Томе Гордјејева). Ево шта прича дописник поменутога листа:

Дошао нам је (Максим Горки), не сећам се како је било, са још тројицом или четворицом, већ при крају јесени. Био је — што 'но веле — го ко пушка. Како је, у оно јесење доба, скоро у летњим хаљинама, а уз то већ не сасвим млад, дошао до нас, то ће сам Бог знати. На његову несрећу, баш у тај се мах не нађе ни једно празно „мерачко“ место (да мери путничке пртљаге), а у канцеларију се — није могао примити. Тада, под председништвом старешине пртљанског одељења, састависмо савет. У савету узе удела и г. Горки, но само с правом саветујућег гласа. Но саветовање нам ништа не поможе: празног мерачког места нема, а не можеш га ни створити, ни измислити.

— Мораћемо малко причекати, — говоримо ми новом пријатељу.

— Ама, би л' он пристао да буде стражар? предложи неко, не сећам се ко, у савету. На прузи мора ма где бити празно место стражара при стоваришту.

Ми се погледамо.

— Макар само на неко време. До првог празног мерачког места, — договорисмо се ми, колебајући се.

Ником од нас ни на памет не падаше, да би се г. Пјешков (Горки) могао на то наћи увређен. Сваки би од нас, у случају потребе, пристао био да буде стражар, нити би у том видео никакве увреде за себе. Само се могло питати: да ли је неко, по својим физичким силама, кадар да врши овај или онај посао.

— Хоћу, хоћу... врло радо, весело и одлучно одговори г. Пјешков — ако ћете одмах сутра...

Ја погледах у његов костим и насмехнух се.

— Но то је мала ствар, хаљине се могу и купити, — одговори он на наш упитни поглед.

Ми пристадосмо.

Одмах дадоше г. Пјешкову нешто мало „аконто“, да набави рува. Истога дана, пред вечер, јавља нам се у канцеларији г. Пјешков у кратком кожуху и „филациним“ ципелама. —

— Кунио сам, вели, и шубару и рукавице. Сад још само батину да нађем.

Сити му се насмејасмо, дадосмо му у потпуној форми написану „сведоцбу“ о његовом постављењу за стражара стоваришта на тој и тој железничкој станици и отпразисмо га на место опредељења.

Код мене се случајно сачувала његова писамца на комадићима сиве артије, с кратким описима његова живота и „делатности“ на железничкој станици у „својству“ стражара.

Но бисер је његових производа [онога времена једно писамце овога садржаја:

„Живим као и пре добро, с друговима по служби (стражарима) слажем се, дужности сам своје изучио (постигао) савршено и вршим их тачно. Начелник станице је са мном

задовољан, и, за знак свог расположења и поверења према мени, нагони ме да му свако јутро износим помије из кујне. Молим одговорите ми, улази ли у круг мојих директних дужности изношење помија из кујне начелника станице?“

После неког времена г. Пјешков аванзова — поверише му дужност руковоаца железничким метлама и дебелим канцелационим мушетама. Тада смо живели у Борисогљебску“.

— Ес. —



Платонски брак

— Жил Деметр —

У замом почетку наговештам вам да треба, у намети, да сматрате као да нису изишли чланци који су се појавили досад о Платонском браку, чак ни они који ме нису сувише грдили, и чак, ако хоћете, ни овај од мога одличнога колеге Анрија Фукиера, који је нашао могућности да одбрани комад не може бити боље, једино начином на који га је испричао.

Ја знам добро да се, у ствари, све то рачуна, и да је штета која отуд долази за мене вероватно врло велика. Али, занета, по праву се тако не би могло рачунати. Јер сви ови чланци о премијери написани су били после главне пробе и под утиском који је та проба оставила. Другим речима, о делу се судило јавно онда кад оно није принадало јавности и, што је још важније, кад није имало свој дифинитиван облик.

Критичари су напали на комад од четвртка: међутим, комад од петка био је у истину други комад, сасвим различан од онога који су они чули, и игран на сасвим други начин. Било је дакле забуне, квинпроквоа, погрешно подељених карата.

Неки су се наивно одали. У четвртак био је један прозор отворен у Платонском браку. У петак ми смо га затворили. Али расејани критичари, које вам ја нећу именовати, оставили су га отворена.

Ја то констатујем не окривљујући никог, верујте ми. Моје колеге биле су принуђене да учине овде оно што сам можда ја сам учинио више пута. Ја благо одбијам њихове критике, то је све; апелујем на критичаре од понедеоника и на публику; и, кад се публика и критичари од понедеоника изјасне, будите мирни, нећу апеловати више ни на ког, чак ни на потомство.

Остаје да је Платонски брак, у свом претпоследњем облику, зачудио и ожалостио много честитих људи, и других тако исто.

А ипак, мени је изгледало и, покрај свега, изгледало ми још да је идеја комада тако проста, тако природна, тако лако разумљива и, додајем, тако потпуно морална!

Граф Жак од Тиевра је доколичар коме је време дуго, бонвиван коме је досадно живот, помало радознао, помало дилетант, доста паметан, нимало покварен, пре добар. Он се нађе у Мантону с једном малом грудоболном девојком, веома пријатном, веома умиљатом, Симоном Обер. И он дозна да то дете много пати што мисли да ће отићи с овога света не проживевши као остале жене. Једнога дана он је чује где говори: „... Већина мојих пријатељица су удате. Друге имају људе који их воле, који им се удварају. Мени се никад нико није удварао. Ја нећу дознати шта то значи бити вољена, бити жена, бити мајка...“ На то Жак стане да мисли: „Мени је време дуго, тражим какав разлог да живим. Но, ево један... Зашто да не учиним тој једној малој радост којој се више не нада? Зашто да јој не дам илузију живота жене, илузију љубави?“ И он тражи од Госпође Обер руку Симонину. Он даје мајци дирљиве разлоге, умирује је: „... Ја не заборавам да ћете ми ви поверити болесницу, и то дете које ће изићи из вашег наручја остаће дете у моме... Обузела ме је велика жеља да будем крај ње, да бдим над њом свакога часа. Једино ће ми брак моћи

то допустити... Ја вас молим, једном речи, за право да живим с њом као да сам јој старији брат. Ништа није чистије од такве љубави.*

И он говори истину, и мајка то осећа. И због тога, после једног тренутка узбуђености и опирања, видевши да Симона воли Жака, да јој тај „платонски брак“ збиља може донети илузију и веру да ће живети и да би је непристанак без сумње убио, прима руку тога милостивог блазираног човека.

Све би ишло добро, и драма би била врло морална, да мала Симона није имала једну сестру, сестру од другог оца, врло здраву, доста занемарену од њене мајке: жалосну и здрављем напредну Марту.

Жак, сит жена, и мислећи уосталом једино на лепо милосрдно дело у коме је налазио задовољства, није ни обратио пажњу на ту лenu девојку. Али је Марта могла веровати, међутим, да он ради ње долази у кућу. Тако је и сама Симона мислила: „Због кога би иначе долазио? Он те воли, ја сам у то уверена. Уосталом сад ћу говорити с њим, и видећу.“ И Марта је отишла у своју собу сва дрхтећи од наде; и кад се вратила, Симона је била заручница Жакова! И онда јадна Марта, мислећи да ју је њена сестра издала, није могла да задржи свој гнев и очајање; али се зауставила, обузета изненадним сажаљењем, чим је Симона пала у несвест. Јер у самој ствари она није рђава. Бар није то још. Нико, кажем вам, није рђав у овом комаду.

Еле, Жак од Тиевра узима своју болесницу, Симона је срећна. Жак, као што је обећао, поступа с њоме као с дететом; она мисли да је то брак; све јој је боље, и изгледа да се наново рађа и оживљује. Марта, све већма заљубљена у Жака, вене с тугом на срцу гледајући ту срећу за коју мисли да јој је украдена. И збиља треба признати да мала Симона није била сасвим лојална и да је мало радила, у свему овоме, с оном страшном и уосталом тако опростивом себичношћу болесника... Тако да најзад, једнога дана, кад Симона говори врло неопрезно о својој срећи, Марта, бесна од љубоморе и очајања, на ужасан начин нападне на јадну малу и бесно је прекори због њене издаје... Симона, преплашена, умало се не угуши; Жак је носи на њену постељу и, док је мајка надгледа, враћа се Марти да је казни...

Он почиње врло добро: „Знате ли како је грозно ово што сте урадили?“ Али авај! Жак није светац. Он види ову лenu девојку која се превија од страсти, која га проклиње и која га обожава у исто време, и која дрхти од грознице, и која га преклиње да јој опрости, и која му обећава да ће отићи: „али не док га бар не види још једанпут!“ Жак би требао да отиде, и, ипак, остаје ту, узбуђен, заинтересован и против своје воље тим љубавним лудилом. Он говори отприлике оно што и треба да говори; али грешни што диже један шал да га пребаци преко рамена Мартиних, и што јој гледа у очи, и што прима — ох! из сажаљења и без рђаве намере, — последњи састанак који му она казује за довече. Мало од онога што је био, мало од некадањег сладострасног човека буди се и креће у њему... Он, поколебан, одговара, — као да хоће да се отараси те луде, и не мислећи сувише на оно што ће све изићи из тога: — „Онда, до довече!“ Али Симона, која се дигла из постеље, узнемирена што јој муж није крај ње, чула је његове последње речи, видела је како меће шал, видела је Марту како страсно љуби руке Жакове... И она је пала на земљу полако, мртва, као какав нежан покошен цвет.

И морал је приче да је једном сладострасном и радозналом човеку веома мучно да буде сасвим добар, да делима буде добар; да Жака упропашћује то што предузима једно милосрдно дело чисто јеванђељско с душом која није нимало јеванђељска; да ће какав некадашњи дон Жуан, или просто дилетант, имати у себи врло слабе клице свега Винченца де Пола; да човек може причинити много зла кад у његовој доброты има сувише духа, извештачености, тајног задовољства, ако се уопште то све још може звати добротом; да се истинско милосрђе, сасвим просто и које повлачи заборав самога себе, мало може сложити с филозофском одвојеношћу од ствари једнога човека за кога је свет, пре свега, представа; да... не знам ни сам шта даље, и више волим да узмем од доброга доктора Доливеа неколико његових речи: „У нашем милосрдном делу има печега сувише извештаченог, неке себичне радозналости...

и то се не може добро свршити... Ви не можете учинити оно што кажете а да не лажете од јутра до вечери и од вечери до јутра... Играти с тим дететом тако савршено невиним комедију о којој сањате, то ми изгледа увреда природе и љубави, и ја се бојим да се љубав и природа не освете...“ Само, добри доктор чини ми се овде мало строг. Мени не изгледа тако немогућно да дилетантизам и права доброта не могу заједно постојати... Имајте у виду, уосталом, да се, у току драме, осећање радозналости умањује код Жака, да његова наклоност спрема Симоне постаје све искренија и дубља, и да он убија то дете, пошто му је био утешитељ и спаситељ, једним несрећним случајем који збиља није могао предвидети. Његова слабост у једном рђавом тренутку има, ван сваке сумње, страшних последица, али се, на крају крајева, довољно оправдава сама собом. Да Жак није имао свастику, он би учинио најленије дело на свету, зар не? И онда не би било никаквог „морала приче“, и *Платонски брак* био би само једна нежна драма која побуђује да се мисли овде онде о милосрђу и дилетантизму. Ништа више.

Ово је што сам вам сад испричао главна садржина драме у њеном последњем облику, који је највише ублажен; али, још једанпут, то није облик који су процењивали критичари.

Могуће је међутим да сам се ја преварио, и то на два начина.

Моја прва грешка била је што сам мислио да у идеји Жака од Тиевра нема готово ничега необичног, да се његово понашање и његова осећања даду врло лако схватити, да су врло јасни, врло прости и да се према томе могу одмах пријмити. Како не бих мислио тако? Ја се сећам врло добро да сам сам сивао сан Жаков, и то сасвим нехотице, пре дванаест или петнаест година, поводом једне девојчице с којом сам се сусретао у „породичном пансион“ где сам се хранио... И, без сумње, то је био само сан, ствар лепа да се метне у стихове (ја сам их писао тада, и ако, каквим чудноватим случајем, знате моју прву свеску, наћи ћете тамо један сонет с насловом: *Phthisica*); али збиља није ми изгледало да је тај сан тако бесмислен и тако нестварљив. Нарочито, није ми изгледало да је неморалан. Ја сам, истина, ставио у то уображено милосрдно дело мало кокетерије и тајног задовољства као и Жак у своје; али, ако ми се чинило да је то „лепо да човек учини“, чинило ми се тако једино, и пре свега, под погодбом да остане сасвим чисто. И изгледало ми је доцније да би човек од четрдесет до четрдесет и пет година, који је много проживео, и који је мало уморен, али не покварен (такав је мој јунак), био личност најзгоднија да се не удаљи од те намере потпуне чистоте.

Можете замислити како сам се зачудио кад сам видео где окривљују Жака због садизма. Садизам Жаков чини ми се да је проналазак загрејаног мозга и мало педантне неморалности неколико гледалаца.

Друга моја грешка била је што сам мислио да идеја смрти није тако тужна да се то не може поднети. Јер, одавно и по савету филозофа и светаца, та се идеја меша, код мене, готово у све друге. Ја сам безазлено замишљао да ће гледање једне младе болеснице, која је у ствари срећна за време више од половине комада и коју тек на крају задешава грозна, али брза смрт, побуђивати меланхолију врло благу, врло дискретну, никако толику да човека мучи. Изгледа да није тако; и, док ме је један критичар оптужио због вампиризма, други ме је, исто тако снажно, окривио због „свирипизма“.

Укратко, ја сам мислио да напишем једну драму јасну: нашли су да је неразумљива; мислио сам да напишем једну драму нежну: нашли су да је грозна.

Само, ја то понављам, оно што се нашло да је грозно и неразумљиво није облик који је изнет пред публику на првој представи: то је облик ранији.

Јер је било три узастопне верзије *Платонског брака*, и то без прераде текста. Има једино мало мање текста у другој него у првој, и много мање у трећој него у другој. То је све.

Г. Жил Кларти забављао се покатак, за време проба, да тражи наслове за мој комад. Он их је налазио много

досетљивих и смешних. Ево их три: *Са смрћу се не тера шала*, или *Три плавуше* (због плаве косе Госпођица* Рајхенберг, Пиерсон и Марси), или *Добри љубошћивац*. Ови наслови изгледају ми сасвим zgodни да њима обележим три све један од другог мања рукописа *Платонског брака*.

1. *Са смрћу се не тера шала*. — То је текст који је читан пред одбором. У томе тексту, Жак је био дилетант помало резонер и који је изгледао задовољан својим дилетантством. Марта је била просто злочиница. Она је хотимице отвара прозор за леђима своје сестре да би је убила. И Жак, најпре сасвим искрено ражљубен, најзад, на крају једне дуге сцене, љубио ју је у уста (десет минута после пољупца Симоница), и сам јој заказивао састанак за вече, на крају врта. Ох! све то врло припремљено, врло објашњено, мање одвратно по што вам изгледа: читав низ страстих радњи, или чулних наступа, или малаксалости вође. Укратко, трагедија, још веома бледа разуме се, јер је бедна Марта на сваки начин још врло далеко, и чак у својим рђавим делима, од једне Хермионе, једне Роксане, једне Федре; али тек трагедија!

2. *Три плавуше*. — То је текст са главне пробе, онај који се толико није допао неким. И ипак, ми смо већ били провели читав месец ублажујући, ослабљујући, скраћујући, обузети непрестано мишљу: „Како ће публика ово сматрати? Шта она може поднети?“ И, смешна ствар, у овом раду за време проба, човек себи представља публику у симболичним облицима једног огромног старог господина, врло честитог, врло строгог, доста мало паметног, врло осетљивог, и у исто време врло веселог и који свуда тражи „безобразлуке“; тако да се брише из текста реченица по реченица, из страха да се не остави каква реч с двојаким смислом... У том другом тексту Марта није више отвара прозор хотимице: отвара га је и не мислећи, и што се гушила. Жак, у последњој сцени, није је више љубио у уста; он је само пристајао, да би прекинуо једну мучну сцену, на састанак који му је заказивала та луда. Сав његов злочин био је у томе, што ју је слушао врло дуго и што је изгледао, један тренутак, као да заборавља да му жена лежи на самртним мукама. Ви већ видите ублажења. Само идеја смрти још је непрестано лебдела над целим комадом. Затим Жак, врло добар у другом чину, много више несрећан по крив у трећем, говорио је још, у првом, као дилетант мало хотимичан, мало хладан. Није се разумело да је Жак од оних који вреде више него њихове речи, — и мање него нека њихова дела, — и који, због тога, не могу да приведу ова добра дела до краја. Дакле, ваљало је још ублажити, умекшати Жака де Тиевра.

3. *Добар љубошћивац*. — То је текст с премијере. Провели смо били цело после подне на начиним Жака бољим, да развеселимо Симону, да оправдамо Марту, да изоставимо медицинске детаље, и да избришемо реч „смрт“ и „самртница“ у свима реченицама где су могле да се избришу. — Чујем овде некога где ми каже: „Једном речи, све подлости? Али, Господине, ви не полажете овда на своје идеје?...“ На то ћу одговорити други пут. — У том трећем тексту, рок Симонине смрти није утврђен; може се очекивати у трећем чину да ће она живети; Жак не говори више ствари што би задавале бригу; Марта не отвара прозор; Жак, у последњој сцени, за све време поступа с њом рђаво, не говори јој више тоном радознала човека, и сва се његова грешка своди на то што се осећа узбуђен, једног кратког тренутка, суседством ове лепе побеснеле девојке... И овде, онет, његов дилетантизам квари његово милосрдно дело и убија Симону, — али много мање директно. Драма и даље одржава смисао, али мање чист. У накнаду за то, може изгледати тако дирљивија...

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО
Свет. А. Петровић.



* Књижевни одбор Матице Српске имао је 25. јула о. г. своју редовну седницу под председништвом А. Хаџића, председника друштвеног. На расписану награду из фонда

Ј. Наке стигла су још ова позоришна дела од непознатих писаца: „Сваком своје“, „Лажљивица“, „Узданица“, „Катанци“ и „Сестре“, која су издана одређеним оцењивачима. — Нису примљени ови рукописи: „Подмаршал Арон Станисављевић“, „Инсекти, корисни и штетни“, „Две нове француске драме“. — Условно се прима „Распуст преображ. сабора 1872“. — Издају се на преглед и оцену: „Ратар“, „Одгајивање и таптење кудеље“, „Три песме непознатог писца“, „Квинт Хорације Флак“. — Прима се за Летонис „Наша савремена лепа књижевност II“, од М. Недељковића. —

* Професор Андрија М. Матић штампао је ценни речник српског и немачког језика. За сада је готов први део: немачко-српски. Књига је од 25 штампаних табака 380, страна, а уз то и повезана. Цена је три динара. Све поруџбине прима књижара Браће М. Поповића у Н. Саду.

* Из *Дела* засебно је штампана *Пучина*, драма у четири чина, од Бранислава Ђ. Нушића. Књига има десет и по штампаних табака. Хартија је изврсна а издање доста елегантно.

* Група Београдских великошколаца социјалиста штампала је другу књигу својих повремених издања. У тој је књизи: *Колективизам*, од Жила Гета, и *Патриотизам и интернационализам*, од Жана Жорсеа. Оба дела приредио је Ср. Поповић. Књига има 45 страна, а цена је 0.30 дин.

* 21. августа о. г. посвећен је у Београдској Сабор-Цркви споменик пок. митрополита Михајила, што га подиже Свештеничко Удружење у Краљевини Србији.

* Уредништво „Србобрана“ јавља својим претплатницима да је наредбом Државног Одветништва обустављено издавање листа до неодређеног времена. Ово је последица последњих вандализама у Загребу, у којима су се Хрвати тако недостојно показали. —

* 25. ов. мес. одржан је у Београду велики митинг који је осудио држање Хрвата у Загребачким изгредима, а оптуженим Србима послао изразе својих симпатија и саучешћа. Резолуцију овога збора примио је и Збор Српкиња у Београду, који је одржан 31. августа. —

* Г. Стојан Новаковић, српски пуномоћни посланик у Петрограду, академик и уважени књижевник српски послао је ову депешу председнику Југосл. Академије у Загребу: „Дубоко потресен неопростивим изгредима и насилним нападима, извршеним прошле недеље у Загребу против свега што је српско, не могу даље остати чланом Југословенске Академије. — Молим председништво да ово узме на знање и да ме изволи исписати из свију својих спискова.“

* Г. Франђишек Хлавачек, секретар Прашке Трговачке Коморе, долази у скоро у Београд, да у Београдском Словенском Клубу одржи неколико предавања о економском развоју и садашњим приликама чешког народа. —

* Г. Др. Иван Шајковић, секретар Београдског Словенског Клуба, с успехом је одржао по већим чешким градовима, а поред тог и у Бечу, предавање *О садашњим приликама Срба у Старој Србији и уцењеном манастиру Дечанима*. — Добровољни приноси на овим предавањима уступиће се управи манастира Дечана за откуп од обесних Арнаута. — Искрено смо захвални Г. Др. Шајковићу који овако одлично схвата дужности интелигентног и родољубног Србина. —

* У намери да бисмо што боље познали своје немирне суседе, штампао је „Бубомир Пон Д. Кујунџић *Српско-арнаутски речник*. Продајна је цена 3 динара. — И ако овај речник не може издржати оштрије критике ипак не може корисно послужити нарочито оним Србима који долазе у додир с Арнаутима, а незнају њихова језика.

* У захвалном сећању свога ослобођења, прегли су Врањанци да спомеником обележе успешне напоре српске војске у бојевима за независност и ослобођење. Сада су већ завршене и погодбе с академским вајаром г. Симом Роксандићем о изради таквог споменика којег је вредност утврђена на 20.000 динара. —

* Као што јавља „Браник“ у Амстердаму је изашао холандски превод „Балканске Царице“ кнеза Николе у великој 4ти. Дело је посвећено пригорском кнезу песнику.

Издање је управо дивотно по изради са сваког погледа и доноси лепо погођену слику кнежеву, а штампано је само 50 примерака. Ово је превод с немачког превода.

* Француска је влада одликовала књижевника и научника Валтазара Богинића, приликом четрдесетогодишњице његова књижевног рада, ретким даром, који се поклања само, владарима, великим државницима и научницима светског гласа. Министар иностраних дела, Делакас, упутио је Богинићу писмо које гласи:

„У часу, кад пријатељи и поштоваоци Ваши намеравају да осветкују четрдесетогодишњицу вашег књижевног рада, републиканској влади веома је стало до тога, да Вам покаже са своје стране, колико она цени високу вредност и велику важност Вашег рада.

Стога је одлучила да вам понуди суд, народни производ из Севера, и особито ми је мило послати Вам га с овим писмом.

„У исто доба мило ми је јавити Вам, да Вам француска влада жели, да још дуго година посветите учењу и знањем“.

* Издао је овогодишњи 5. свезак Летописа Матице Српске с овим садржајем: 1. *Јован Сундечић*, критично-биографска студија од Марка Цара; 2. *Божји људи*, прича Борисава Станковића; 3. *Н. В. Гогољ*, историско-литерарна слика од В. Н. Корабљова; 4. *Оцене, арилози, белешке*; 5. *Нове књиге*. —

* Професор Др. М. Шевић опремно је збирку песме под насловом *Молитва у уметничкој песми српској*. Збирку је издао Матица Српска као 101. свезак Књига за народ (из задужбине Петра Коњенића). —

* Накладом *Косте Мандровића* у Бечу, III/3. Рајнерштрасе № 41, изашле су већ три свеске по 50 хелера: *„Илустроване историје српског народа“* са овим сликама: Своба Срба из Војке; Први Словени између Дунава и Балкана; Световид и Црнобог; Словени служе боговима; Карпатске горе; Град Србца; Војислав први велики жупан; Срби примају Христову веру; Велики жупан Часлав бачен у Саву; Славна победа краља Владислава над Грцима; Краљ Владимир; Косара и Владимир; Владимиру секу главу; Развалине на острву преснаског језера; Град Драч; Краљ Војислав; Град Требиње; Краљ Бодин; Састанак Немањин са Фридрихом Риџобрадим; Стеван Немања; Студеница; Хиландар; Стеван Првовенчани краљ; Пуце на жезлу св. Саве; Жича; Краљица Јелена у Дворцу Брњанима; Грчки посланици у двору краља Уроша.

* Г. Миленко Вукићевић, професор, израдио је опширно на 24 штампана табака *Историју српског народа* за средње школе од половине XV столећа до берлинског конгреса. Цена је књизи 2.50 динара или круна, а може се добити за готов новац и на доплату у уредништву „Дела“ и код самога писца.

* Конгрес српских новинара одржаће се у Београду 13. октобра ове године.



Листак из психологије рата. Васпитни услови победе са психолошког гледишта. Написао Стеван Ј. Радосављевић Бдин. — Београд, штампарска радионица Војног Министарства, 1901. — В. 8°, стр. 132. Цена 1 динар.

Ханс Трунк. Учитељ у очима других људи. С немачког од *Крсте Јокића*, учитеља. Крагујевац, штампарија Радивоја Јовановића, 1902. — 8°, стр. 29. Цена?

О интервенцији и приватном праву (Међанје у спор). Написао Живојин Перич, ред. проф. права на Великој Школи у Београду (Србија). Прешtamпано из „Мјесећника“ У Загребу, Тиском Дioniчке Тискаре, 1902. — В. 8°, стр. 31. Цена?

Правилна и погрешна метода решавања тактичких задатака на карти и у пољу. По руском Ђенералу Г. А. Лефу написао Душан А. Станковић, капетан I класе, хон. професор Војне Академије. Београд, Доситије Обрадовић—Штампарија Аце М. Станојевића, 1902. — 8°, стр. 40. Цена 0.60 п. д.

Покрет. Свеска 2. Садржина: *Објава.* — *Има ли Нови Сад услова да остане средиште овогостраног Српства? — Досељавања странаца у вези са нашим slabим мноштем.* — Нови Сад, штампарија Ђорђа Ивковића, 1902. — 8°, стр. 36. Цена 60. потура.

Речник српског и немачког језика (речник за ђен). Приредио Андрија М. Матић, гимн. професор. I. Немачко-Српски део. У Новом Саду, штампана и издање Браће М. Поповића, 1902. — 16°, стр. 380.

Српско-арнаутски речник. Израдио Љуб. Попа Д. Кујуновић Ђаковац. Београд, Штампарија Гаврила Даниловића, 1902. — 8°, стр. 138. Цена 3 динара или круна.

ПРЕТПЛАТНИЦИМА НОВЕ ИСКРЕ

Улазећи овим бројем у друго полгође четврте године **НОВЕ ИСКРЕ**, стављамо до знања свима нашим дужницима: да је власништво лиета принуђено (пошто се лепим није могло екоро ништа користити) да наплату отпочне другим путем. Тога ради, да би преглед дужника и њихова дуговања био што тачнији, отпочећемо доносити јавне позиве преко лиета сваком дужнику. Ко нам ни после тога, у року од 15 дана, не буде послао претплату, дуг ћемо тражити еудеким путем, јер су наше претплатничке књиге тако вођене да им исправност за еудеке доказе не може нико оспорити.

Жалећи што ће до овога доћи, наводимо за своје оправдање несумњив доказ: ми смо покушали све што је у нашој власти било да дужнике пријатељеки упутимо на тачно вршење обавеза. Пошто је резултат екоро никакав, нагоњени смо и на овај начин потраживања.

На крају додајемо још ово.

Да не би ко помишљао да овај корак предузимамо из користољубља, изнећемо и тачан извод досадашњег примања и дуговања **НОВЕ ИСКРЕ**, те ће се јасно видети, због чега смо управо нагоњени да и еудове у помоћ позивамо.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Н. Искре“, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник **Р. Ј. Одавић**, Капетан Мишина ул. бр. 8

Краљ.-Срп. Државна Штампарија